

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Haziran/June 2025, c. 11, s. 1: 791-829

Suriye Halep Türkmen Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri
Arabic Origins of Words Commonly Used in Syria Aleppo Turkmen
Dialects

Muhammed Türkmen

Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati,

Dr., Afyon Kocatepe University,
Faculty of Theology, Department of Arabic Language

muhammet_oruc01@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-3535-4012

DOI: 10.47424/tasavvur.1657326

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 13 Mart / March 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 17 Haziran / June 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Türkmen, Muhammed. "Suriye Halep Türkmen Ağzlarında Yaygın Olarak Kullanılan Kelimelerin Arapça Kökenleri". *Tasavvur - Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 11/1 (Haziran 2025): 791-829. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1657326>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

CC BY-NC 4.0

Öz

Canlı bir organizma olarak tanımlanan dil, kendi içerisinde değişip genişlediği gibi diğer dillerden de etkilenmektedir. Tabii olarak toplumlar arasındaki dinî, tarihî, sosyal, kültürel ve siyasi ilişkiler, diller arasında etkileşime yol açan başlıca faktörlerdir. Söz konusu bu ilişkiler, bir dilin diğer diller ile temas içerisinde olmasına ve dillerin birbirine nüfuz etmesine yol açmıştır. İnsanlar, içindeki duygularını daha iyi ifade edebilmek için başka dillerdeki sözcükleri kullanmışlardır. Türkçenin etkileşim içerisinde olduğu dillerden biri de Arapça olmuştur. Arapça, İslam fetihleri ile birlikte dünyanın birçok yerine yayılmıştır. Bunun sonucunda Arapça dışındaki diller aynı zamanda Kur'an dili olan Arapçadan etkilenmiştir. Bu etkilenme dini kavramlarda olduğu gibi siyasi, ticarî, edebî ve kültürel kavram ve kelimelerde de açıkça görülmektedir. Türklerin Müslümanlığı kabul etmeleri neticesinde Türk Dili de Arapçadan etkilenmiş ve çokça Arapça kelime Türkçe dağarcığına girmiştir. Ancak bu kelimelerin bazıları Arapçadaki anlamlarıyla aynı kalsa da bazıları Türkçede anlam değişikliğine uğramıştır. Bu çalışmada, coğrafi olarak Türkiye'ye yakın fakat politik olarak Türkiye'ye çok uzak kalmış Suriye Fırat kalkanı (Kuzey Suriye) bölgesinde ikamet etmekte olan Oğuz Türkmenlerinin konuştuğu Türkçede Arapça kökenli sözcükler incelenmiştir. Söz konusu sözcüklerin asli manalarını koruyabildiklerini veya uğradıkları anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam kayma, başkalaşma gibi değişikliklerin üzerinde durulmuştur. Çalışmada sadece bölgeye has kökeni Arapça olan Türkçe kelimeler ele alınmış olup diğer bölgelerdeki müşterek kelimeler kapsam dışında tutulmuştur. Bu çalışmada, Türkçe ağızlarına ve Arapça lehçelerine dair yapılan çalışmalar incelenmiş olup ilgili kelimelerin kökeni karşılaştırmalı incelenmiştir. Çalışmamızın konusu Fırat kalkanı bölgesinde ikamet eden Halep Türkmenleri olarak bilinen Türkmenlerin ağızlarına özgü kullandıkları Arapça kelimeler üzerine olduğu için Suriye'de varlık gösteren diğer Türkmen unsurları kapsam dışında bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Arapça, Suriye, Türkmen, Ağız.

Abstract

Language, which is defined as a living organism, is influenced by other languages as well as changing and expanding within itself. Naturally, religious,

historical, social, cultural and political relations between societies are the main factors that lead to influence and interaction between languages. In other words, the fact that one language is in contact with other languages has led to the penetration of languages into each other. It is observed that the interaction between languages is mostly related to vocabulary. People have used words from other languages in order to express their feelings better. Like all languages spoken on earth, Turkish has both influenced and been influenced by different languages in its family throughout history. This interaction has caused Turkish to exchange many borrowed words from other languages. The influence of Turkish on other languages has been shaped by the presence of Turkish peoples in geographically diverse geographies. These interactions have led to the evolution of the language's vocabulary, grammatical structure and grammar over time. In this process, Turkish has taken words from a large number of languages and sometimes changes in language structure have been observed. As a result of the Turks' acceptance of Islam, the Turkish language was also influenced by Arabic and many Arabic words entered the Turkish vocabulary. Although it is seen that the Arabic influence has started to decrease gradually compared to the past with the simplification movement in the language as a result of the alphabet reform carried out in the Republic of Turkey, it continues to exist as the most effective foreign language in the Turkish language. However, although some of these words have remained the same with their meanings in Arabic, some of them have undergone different semantic changes in Turkish. In this study, Arabic-origin words in Turkish spoken by Oghuz Turkmen residents in the Syrian Euphrates shield (Northern Syria) region, which is geographically closest to Turkey but politically very distant from Turkey, are analysed.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Arabic, Syrian, Turkmen, Dialect.

Giriş

Farklı dilleri konuşan halklar arasındaki siyasi, ticârî, sosyal ve kültürel ilişkiler zaman içinde dillerin birbirinden etkilenmesine ve diller arasında kelime geçişlerine yol açmaktadır. Bu durum Arapça ile Türkçe arasında da vuku bulmuştur. Araplar ile Türklerin din, tarih ve kültür gibi pek çok alanda ortak noktası bulunmaktadır. Tüm bu faktörler Arapça ve Türkçe arasında kelime

alışverişi noktasında karşılıklı bir etkileşimin oluşmasına yol açmıştır.¹ Ancak Arapça konuşmayan Müslüman halkların dillerini etkileme konusunda Kur'ân dili olması hasebiyle Arap dili baskın hale gelip birçok Arapça kelime diğer dillere girmiştir. Türklerin Müslüman olması sebebiyle de Türkçeye Arapçadan çok sayıda kelime girmiştir.²

Türk ve Arap halkları arasındaki doğrudan ilişkiler, Râşid halifeler, -özellikle Halife Ömer b. Hattab- döneminde, yani yedinci yüzyılın ilk yarısında, İran'ın fethinden ve İslam ordusunun Türklerin yaşadığı Buhârâ, Semerkant, Soğd gibi şehirleri barındıran ve Mâverâünnehir olarak bilinen bölgeye ulaşmaları sonucunda daha da yoğunlaşmıştır. Türkler tarafından kabul gören bu yeni din, bir kültür değişimini de beraberinde getirmiştir. Kültürü meydana getiren en önemli unsurlardan olan dil de bu değişim ve dönüşüm sürecinde birbiriyle etkileşim göstermesi elbette kaçınılmaz bir hale gelmiştir. 11. asırdan sonra İslam dininin etkisi ile birlikte Türk dilinde, Arapçanın tesiri giderek artmıştır.³

Bu tesir Suriye Türkmenlerinde de görülmektedir. Suriye topraklarında bin yılı aşkın bir geçmişi olan Türkmenler, tarih boyunca sağlam izler bırakmış bir topluluktur. Türklerin Suriye'yi ve diğer Arap ülkelerini yurt edinmeleri, bin yıldan daha uzun bir süre öncesinde kölemen ya da ücretli asker olarak Bağdat'taki Abbasi halifesinin ordularına ve alınmaları ile başlamıştı. Bu süre zarfında bölgeye Oğuzlar ve Tokuz Oğuzlar'ın başını çektiği Türkmen göçleri yoğun olarak yaşanmıştır.⁴ Abbasiler döneminde (750-1258) başlayan bu göçlerde binlerce Türk süvari, kendi komutanlarının liderliğinde Suriye başta olmak üzere Ortadoğu'nun birçok bölgesine yerleşmişti.⁵ Suriye Türkmenlerin en kalabalık olduğu bölge, Halep şehri ve kırsallarıdır. Şehir merkezindekiler

¹ Ali Yılmaz, *Türk İslam Edebiyatı* (Ankara: Grafik Yayınları, 2012), 118.

² Ali Yıldırım - Abdullah Hacıbekiroğlu, "Türklerin İslamiyet'i Kabulünden Sonra Arap Dilinin Türk Diline Tesiri", *Pearson Journal Of Social Sciences ve Humanities Dergisi* 8/25 (732), 717.

³ Yılmaz, *Türk-İslam Edebiyatı*, 118; Yıldırım - Hacıbekiroğlu, "Türklerin İslamiyet'i Kabulünden Sonra Arap Dilinin Türk Diline Tesiri", 717-732.

⁴ Ahmet Emin Dağ, "Modern Dönem Suriye ve Halep Türkmenleri", *Mutad Dergisi* 1/5 (2018), 49-72.

⁵ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1983), 141; 141-147; Dağ, "Modern Dönem Suriye ve Halep Türkmenleri", 49-72.

Hüllük, Şeyh Hıdır, Şeyh Fâris, Bostan Paşa, Haydariye, isimli mahallelerde yoğun olarak yaşarken, kırsal bölgelerdekiler Kilis ve Gaziantep illerinin hemen karşısına denk gelen yaklaşık 110 km'lik bir şeritte serpilmiş köylerde yaşamaktadırlar. Türkmenlerin mesken tuttuğu diğer ikinci bir bölge ise Hama, Humus ve Tartus şehirleridir. Bunun yanı sıra Hatay'ın sınır ötesinde Bayır bucak Türkmenleri yaşamaktadır. 1967 yılında *Nekse* olarak bilinen İsrail işgali altında kalan Golan tepelerinde, Şam'da Cebel Kasiyun bölgesinde sadece Türklerin yaşadığı bir Türk Mahallesi de (Hayyü'l-Etrak/ حي الأترك) mevcuttur.

Hâlihazırda, Suriye Türkmenleri arasında şüyu bulan Türkmen Türkçesi, ana Türkçedeki aslı kavramlarını korumaktadır. Eski Türkçe döneminin birçok özelliğini hâlâ koruması ve Oğuz grubu Türk lehçelerinden biri olmuş,⁶ Çağatay ve Kıpçak grubu lehçelerine has birçok dil özelliğine de sahip bir lehçedir.⁷

Bu çalışmada, Türkiye'nin güney komşusu olan Fırat kalkanı olarak bilinen Suriye bölgesinde Oğuz Türkmenlerine özgü Arapça kelimeler incelenmiştir. Çalışmamızın konusu Fırat kalkanı bölgesinde ikamet eden aynı zamanda Halep Türkmenleri olarak bilinen Türkmenlerin ağızlarına özgü kullandıkları Arapça kelimeler üzerine olduğu için bunun dışında kalan diğer Suriye Türkmenleri kapsam dışı bırakılmıştır. Çalışmada, kelime incelemesi yapılmış olup köken itibarıyla Arapçadaki aslı araştırılmış, harf geçişgenlikleri, ünlü-ünsüz değişimleri, telaffuzu aynı olmakla birlikte mana kayması, telaffuzun aynı kalması mananın değişmesi, mana ve telaffuzun değişmesi veya aynı kalması gibi konular ele alınarak nitel bir yöntem izlenmiştir. Kelimeyi ele alırken sadece yöreye mahsus sözcükler üzerinde durulmuş diğer Arapça ve Türkçe müşterek kelimeler dikkate alınmamıştır. Konuyla ilgili Kelime tahlilinde verilen örnekler bölgede yaygın olan şive üzerinden gösterilmiştir. Bu çalışma, Suriye'nin Halep bölgesinde yaşayan Türkmen topluluklarının ağızlarında yer alan ve Arapça kökenli kelimeleri inceleyerek, hem Türk dili araştırmalarına hem de Arapça-Türkçe dil ilişkileri literatürüne önemli katkılar sunmaktadır. Mevcut

⁶ Hülya Arslan Erol - Atanur Özdemir, "Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarında Sınırlandırma ve Karşılaştırma Bildiren Gadan/ Gadak/ Gaçek Edatları", *Asya Studies Dergisi* 7/3 (2023), 37-46.

⁷ Konuyla ilgili bk. Engin Gökçür, "Türkmen Türkçesinde Korunan Fonetik Unsurlar", *Turkish Studies Dergisi* 11/10 (2016), 269-292; Arslan Erol - Özdemir, "Suriye Türkmen Türkçesi", 37-46.

literatürde Türkiye Türkçesi ağızları ve Türkiye dışındaki Türk topluluklarının ağızları üzerine çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte, Halep Türkmen ağızlarına yönelik araştırmalar sınırlı sayıdadır. Özellikle bu ağızlarda görülen Arapça kökenli kelimelerin tespit edilmesi, sınıflandırılması ve fonetik/morfolojik düzeyde değerlendirilmesi, literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Çalışmanın özgünlüğü, hem coğrafi hem de sosyolinguistik bağlamda özel bir alana odaklanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Halep Türkmenleri, uzun yıllar boyunca Arapça ile yoğun bir temas içinde yaşamış olup, bu durum dilsel anlamda çift yönlü bir etkileşimi beraberinde getirmiştir. Bu etkileşim sonucu ortaya çıkan kelime alıntıları, sadece söz varlığına değil, aynı zamanda ağızların yapısal özelliklerine de yansımıştır. Çalışma, bu süreci ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, dil içi ve diller arası etkileşim bağlamında yeni veriler sunmaktadır.

Türkiye’de bu çalışmaya benzer çalışmalar şunlardır: Yakup Göçemen’in kaleme almış olduğu “*Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler Ve Arapça Kökenleri*” adlı çalışmasıdır. Göçemen, bu çalışmada, Kilis ağzına özgü bazı kelimeler ele almıştır, bu kelimelerin Arapça kökenleri incelenerek sözcüklerin orijinal anlamlarını koruyup koruyamadığına veya uğradığı anlam değişikliklerine işaret etmiştir. Suriye Türkmen Türkçesini çeşitli perspektiflerden ele alan diğer yayınlar arasında ise “*Suriye Türkmen Türklerinde Hastalık veya Belayı Kovmada Kullanılan Yöntemler ve Bunların Adlandırılması*”⁸, “*Göç Bağlamında, Suriye Türkmen Türkçesi ve Türk Dili Tarihindeki Yeri*”⁹ ve “*Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarında Sınırlandırma ve Karşılaştırma Bildiren GadAn/ GadAk/ gaçek Edatları*”¹⁰ adlı çalışmalar yer almaktadır.

Yazarın bölge insanının bir ferdi olarak bölgede doğmuş, büyümüş ve yaşamış olması, veri toplama sürecinde önemli avantajlar sağlamıştır. Araştırmacının bölgeye olan aşinalığı, hem fiziksel hem de sosyal çevrenin daha derinlemesine anlaşılmasına olanak tanımıştır. Yerel dil ve ağız özelliklerine hâkimiyet ise katılımcılarla daha doğal ve samimi bir iletişim kurulmasını mümkün

⁸ Gökçür, “Türkmen Türkçesinde Korunan Fonetik Unsurlar”, 269-292.

⁹ Hülya Arslan Erol, “Göç Bağlamında, Suriye Türkmen Türkçesi ve Türk Dili Tarihindeki Yeri”, *Mediterranean Journal of Humanities dergisi* 8/2 (2018), 32-40.

¹⁰ Hülya Arslan Erol - Atanur Özdemir, “Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarında Sınırlandırma ve Karşılaştırma Bildiren GadAn/ GadAk/ Gaçek Edatları”, *Asya Studies Dergisi* 7/3 (2023), 37-46.

kılmış; bu durum, yazarın sözcük tespiti ve kaynaklara erişimi noktasında kayda değer ölçüde kolaylık sağlamıştır.

1. Suriye Türkmen Ağzında Geçen Bazı Arapça Kökenli Kelimeler

Coğrafi yakınlık, farklı kültürlerin birbirine bağlanmasına neden olan en önemli faktörlerden biri olarak her zaman kabul edilmiştir. Bu, dil, ritüeller, gelenekler ve daha fazlası gibi unsurlar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Fırat kıyısı olarak bilinen bölgede ikamet eden Suriye Oğuz Türkmenleri aynı kader coğrafyasına mensup olan Araplar ile temas halinde olmuşlardır. Türkmenlerin Araplarla aynı kaderi paylaşmaları dil ve kültür etkileşimi sonucunu doğurmuştur. Genel olarak Türkçe- Arapça müşterek kelimeler dışında Suriye Türkmen ağızı daha birçok kelimeyi Arapçadan alarak kendi diline dâhil etmiştir. Bu kelimeler farklı başlıklar altında tasnif etmek mümkündür.

1.1. Kişisel Vasıflar ile İlgili Kelimeler

Suriye Türkmen ağzında kişisel vasıflar ile ilgili pek çok Arapça kökenli sözcük bulunmaktadır. Bu kelimelerden bir kısmı, Arapçadaki aslî telaffuzları ve anlamlarında kullanılmakla birlikte bir diğer kısmı ise ya telaffuz farklılığı ya da anlam kaymasına veya anlam daralmasına uğramıştır. Konuyla ilgili kelimeler şu şekilde tasnif edilmiştir.

‘Atele: Bu kelime, Suriye Türkmen dilinde bir işe karşı istek duymayan veya misafir olduğu evde kalıp kalmama konusunda tereddüt içinde kalan kimse anlamında kullanılmaktadır. Örneğin “*Orda öyle ‘atele ‘atele durma ya otur ya da get (git)*” şeklinde kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra sağlam yapılmamış duvar veya yerine güzel bir şekilde monte edilmemiş eşya için de söylenmektedir. *فَعْلَة*/Fe’ale vezninde ‘atele kelimesi, Arapçada “demirden veya çelikten yapılmış, ağaç sökümünde, taş çıkarmada veya duvar yıkımında kullanılan “levye” demektir”¹¹ Verilen bilgiye göre Suriye Türkmen ağzında zikredilen mana üzerinden yerleştiği düşünülen bu kelime, anlam kaymasına uğramıştır.

¹¹ Ahmed Muhtar Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabiiyyeti’l-muâsıra* (Kahire: Dâru’l-Kütüb, 2008), 2/1455.

Ayrıca kelimenin Arapça sözlüklerde farklı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.¹²

‘Ayâl: Arapça’da bir kişinin “geçimiyle sorumlu olduğu kişiler” anlamına gelen ayâl kelimesi, Türkmen dilinde “kişinin hanımı” anlama gelmektedir.¹³ Örneğin, “*Dün akşam arkadaşım ‘ayeli ile bizi ziyaret ettiler.*” cümlesinde bu anlamda kullanılmaktadır. Ancak Arapçada (عِيَال) şeklinde kelimenin başında yer alan ع/ayn harfi esreli iken Türkmen dilinde fetha tebdil edilmiştir. Bu şekilde telaffuz değişikliğinin yanında anlamda da küçük farklılık oluşmuştur.

‘Attâl Battâl: Arapça’da “işsiz kalan işçi”¹⁴ anlamına gelen bu kelime, bölge ağzında bu manaya yakın bir şekilde “tembel, hiçbir işi beğenmeyen genç” anlamında kullanılmaktadır. Örneğin bir baba, “*Bizim oğlan bu yaşa gelmiş, ‘attal battal gizî (geziyor)*” diyerek şikâyetini dile getirir. Kelimede telaffuz aynı olsa da anlamda değişiklik olduğu görülmektedir.

‘Aciyen: Esasen (عَجِي) kelimesinin çoğulu olan (عَجِيَان) kelimesi, Arapçada “çocuk ve başka anneden süt emen çocuk” anlamına gelmektedir.¹⁵ Bu kelime bölge dilinde aynı manayı ifade eden Arapçadan geçmiştir.¹⁶ Ancak çoğul olan (عَجِيَان) kelimesi, bölge dilinde tek çocuk için de kullanılmaktadır. Örneğin “*Bizim oğlan daha ‘aciyen, aklı yetmez bu şeylere*” şeklinde kullanılmaktadır.

‘İrbed: Yörede “Çirkin, ahlaksız ve şerli ” anlamına gelen bu kelime, Arapça ’da “ “Kırmızı erkek yılan,¹⁷ kötü ahlaklı kimse, çorak toprak,¹⁸ başkalarına dili ile zarar veren, ağzı bozuk insan” şeklinde farklı anlamlara gelmektedir.¹⁹ Kelimenin Arapçadaki kullanımıyla Türkmen dilindeki kullanımında bir fark bulunmamakla birlikte bölge dilinde anlam daralmasına uğramıştır.

¹² Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü’l-luga* (Beyrut: Dârü’l-İhyâ et-Turâsî’l-Arabî, 2001), 15/160.

¹³ Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî İbn Sîde, *el-Muhkem ve’l-muhîtü’l-a’zam* (Beyrut: Dârü’l-Kitâbî’l-İlmiyye, 2000), 2/245.

¹⁴ Rinhart Bitir, *Tekmîletü’l-meâcimi’l-Arabîyye* (Irak: Vizâratü’s-Sekâfe, 2000), 7/236.

¹⁵ Ya’kûb b. İshâk es-Sikkî, *el-Kenz’ül-lügavî* (Kahire: Mektebetü’l-Mütenebbî, 1431), 83.

¹⁶ Ahmed b. Fâris b. Zekerîyyâ b. Muhammed b. Fâris, *el-Mücmel fi’l-luga* (Beyrut: Müessesetü’l-Risâle, 1986), 650.

¹⁷ Ezherî, *Tehzîbü’l-luga*, 3/225.

¹⁸ Mürsî, *el-Muhkem ve’l-muhîtü’l-a’zam*, 2/258.

¹⁹ Ahmed Rida, *Mu’cemu Metn’il-luga* (Beyrut: Mektebetü’l-Hayat, 1959), 3/13.

‘**Akis:** Yöre ağzında “İnatçı çocuk” anlamında kullanılan bu kelime, Arapça ‘da “ “nesnenin başını sonuna çevirmek,²⁰ sabrı taşan kimse,²¹ yansıtmak,²² zıt-muhaliif ” demektir.²³ Telaaffuzunda değişiklik herhangi bir değişiklik Kelime, anlam daralmasına uğradığı görülmektedir.

‘**Ammel:** kelimesinin müfredi olan (عَامِل) Arapçada, “işçi” anlamına gelmektedir.²⁴ Bölge ağzında aynı manayı taşısa da tekil manasında kullanılmaktadır. Örneğin, birine baban ne iş yapıyor diye sorulduğunda “‘*Ammel; önüne gelen her işi yapar*” şeklinde yanıtlanmaktadır. Ancak kelimenin başında yer alan ötreli *ayn* (ع) harfi fetha ile tebdil edilmiştir.

‘**Allek:** Suriye Türkmen dilinde “ Kıvrak, kimseyi beğenmeyen, çok konuşan kadın” anlamına gelen bu kelime, Arapçada çiğnemek anlamındaki (عَلَك) kökünden gelmiştir.²⁵ Mübalağa kalıplarından biri olan (فَعَال) veznine sokularak (عَلَاكَ) halini alan kelime, Arapçadaki anlamından farklı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.²⁶

‘**Arsa:** Suriye Türkmen dilinde “Kıskançlık duygusunu kaybetmiş, namus konusunda hassas olmayan kimse” anlamına gelen (عَرَصَة) kelimesi, Arapçada “Evin avlusu, boş arazi” demektir.²⁷ Ancak kelime, Arapçadaki anlamından tamamen uzaklaşarak yöre ağzında anlam başkalaşmasına uğramıştır.²⁸

Aşgar: Kelime, Suriye Türkmen dilinde “ Sarı saçlı, beyaz tenli” kimse için kullanılmaktadır. Arapçada ise “ Teni beyaza çalmakla birlikte insandaki saf kıızılık” anlamına gelen (أَشْفَر) kökünün ism-i tafdili olan (أَشْفَر) kelimesinden

²⁰ Ahmet Bin Ali el-Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-münîr fî garîbi's-Şerhi'l-kebîr* (Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, 1431), 2/224.

²¹ Rida, *Mu'cemu Metn'il-luga*, 4/174.

²² Ahmed Muhtar Ömer, *Mu'cemü's-sevâbi'l-lugavî* (Kahire: Âlemü'l-Kütüp, 2008), 1/541.

²³ Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, 2/1535.

²⁴ Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, 2/1554.

²⁵ Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâr'u Sâdir, 1414), 10/470.

²⁶ Yakup Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 999-132.

²⁷ Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbü'l- 'Ayn* (Kahire: Dârü'l-Halil, 1431), 3/313.

²⁸ Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1024.

türemiştir.²⁹ Kelime her ne kadar renk ifade etse de renk çeşidi yönünden farklı mana vermektedir.³⁰

Ehrez: Dilsiz anlamına gelen sözcük, yöre diline Arapçada dilsiz, büyük kova, koyu süt anlamına gelen (خَرْس) filinin ism-i tafidili (أُخْرَس) kelimesinden geçmiştir.³¹ Mana açısından farklılık olmasa da kelime hem mana daralmasına uğramış hem de kelimenin sonunda yer alan س/sîn harfinin ز/ze sesine dönüşmüştür.³²

Behlül: Arapçada “ cömert,³³ şakacı,³⁴ deli, ahmak, akli noksan kimse³⁵” anlamına gelen (بَهْلُول) kelimesi, Türkmen dilinde “akılsız, zihinsel engelli” demektir. Telaaffuzunda değişiklik olmayan sözcüğün anlamında daralma olduğu aşikârdır.

Cahal: Yöre ağzında “ evlilik çağına gelmiş ancak henüz evli olmayan genç” anlamına gelen bu kelime, Arapça ‘da (جَاهِل) fiilinin ism-i faili olan (جاهل), “ bilgisiz, eğitim görmemiş kimse” demektir.³⁶ Telaaffuzunda değişiklik görülen bu kelime, mana kaymasına da uğramıştır.

Celep: Yöre dilinde “komik, yakışsız, yersiz konuşulan söz” anlamına gelen kelime, Arapçada (جَلَب) fiilinin mastarı olan (جَلَّب), “getirmek” demektir.³⁷ Hal böyleyken sözcüğün Arapçadaki aslî manasından farklı kullanıldığı görülmektedir.

Deyyis: Suriye Türkmen ağzında “bir kadının iffetsizliğine göz yuman, kıskançlık duygusunu kaybetmiş kimse” demektir. Sözcük her ne kadar

²⁹ Muhammed b. Elhasan İbn Düreyd, *el-Cemhere*, (Beyrut: Dâru'l-Meleyîn, 1987), 2/730.

³⁰ Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1012.

³¹ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mu'cemü mekâyîsi'l-luga* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1979), 2/167.

³² Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1012.

³³ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, 3/313

³⁴ Rinhart, *Tekmiletü'l-meâcimi'l-Arabiyye*, 7/236.

³⁵ Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, 1/256.

³⁶ Frâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, 3/389.

³⁷ İsmail İbn Abbâd, *el-Muhît fi'l-Luga*, (Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1994), 7/113.

telafluz bakımından değışikliğe uğrasa da Arapçadaki (دُيُوت) kelimesiyle aynı manayı taşımaktadır.³⁸

Dihl: Kelime, yöre ağızında “ darda kalan bir kimsenin başka bir kimseye sığınması” anlamında kullanılmaktadır. Örneğin, birileri tarafından öldüröl-
mek istenilen kişi için “*Filan adamın evine dihl düşmüştür.*” denilmektedir. Arapça’da (دَحَل) fiilinin sıfat-ı müşebbehesi olan (دَحِيلٌ) kelimesi, “yabancı, ajan ” anlamına gelmektedir.³⁹ Sözcük, hem telafluz hem de mana bakımından ciddi değışikliğe uğramıştır.

Dellâl: “Satılık bir malın alım-satımında müşteri ile satıcının arasında aracı olup pazarlığı sonuçlandıran kimse” demektir. Kelime, Arapça ‘da “yol göstermek, rehberlik etmek” anlamına gelen (دَلَّ) fiilinin mübâlağalı ism-i fâili olan (دَلَّال) kelimesinden alınmıştır.⁴⁰ Gerek Arapça ‘da gerekse Türkmen ağızında aynı manayı içeren kelime, kalıp açısından da hiçbir değışikliğe uğramamıştır.

Ehlez: Esasen Arapça ‘da “gizli gülmek, gizli konuşmak” anlamına gelen (أَهْلَسَ) kelimesi,⁴¹ Türkmen ağızında “cılız, halsiz güçsüz kimse ” demektir. Örneğin bir anne çocuğuna “*Git yüzünü yu (yık), ehlez, ehlez durma.*” diyerek tepkisini dile getirmektedir. Sözcük, anlam kaymasına uğramıştır, aynı zamanda kelimenin sonunda yer alan س/se sesinin yerine ز/ze sesi verilmiştir.

Ecnabi:Yöre ağızında “batılı kişi” anlamına gelen bu kelime, Arapça ‘da “yabancı, uzak, garip, akrabalık bağı olamayan kimse” anlamına kullanılan (أَجْنَبِي) kelimesinden gelmiştir. Telafluzu aynı kalan sözcüğün mana kaymasına uğradığı görölmektedir.⁴²

el-’Ame: Arapçada (الْعَمَى) “körlük, görme kaybı”⁴³ anlamında kullanılan kelime, yöre ağızında “kör ol” demektir. Mesela bir baba gürültü yapan çocuklarına “*Ulan beş dakika uyutmadınız beni, el-’ame, , el-’ame.*” diyerek sözün sonuna

³⁸ Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım el-Enbârî, *ez-Zâhir fî me’ânî kelimâtî’n-nâs* (Beyrut: Müessesetü’l-Risâle, 1992), 2/144.

³⁹ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabîyyeti’l-muâsıra*, 1/729.

⁴⁰ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabîyyeti’l-muâsıra*, 1/273.

⁴¹ Ezherî, *Tehzîbü’l-luga*, 6/87.

⁴² Enbârî, *ez-Zâhir fî me’ânî kelimâtî’n-nâs*, 2/292; İbn Abbâd, *el-Muhîttü fî’l-luga*, 7/127.

⁴³ Ebü’l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî İbn Sîde *el-Muhassas* (Beyrut: Dârü’l-İhâ et-Turâsî’l-Arabî, 1996), 1/102.

bunu ekleyebilir. Sözcük aynı zamanda “şaşıрма” ifadesidir. Örneğin tuhaf bir durumla karşılaşan kişi “el-‘ame” diyerek şaşkınlığını ifade eder. Suriye am-mice Arapçasına bakıldığında ne telaffuzunda ne de manasında bir değişiklik görülmemektedir.

Felten: Bu kelime, Suriye Türkmen ağzında “alakasız, işini sağlama almayan, gelecekle ilgili hiçbir hedef belirlemeyen genç” anlamında kullanılmaktadır. Örneğin “*senin bu iş başından sonuna kadar felten*”. Arapçada, (فلتان) kelimesi her ne kadar kadim klasik sözlüklerde “yürekli, aktif adam, hızlı koşan at”⁴⁴ manasını ifade etse de modern sözlüklerde yukarıda verilen anlama yakın bir şekilde “düzensiz, kural-kanun tanımayan” kimse demektir. Bu durum dikkate alındığında söz konusu kelime, Arapça anlamı ile yakın anlamda kullanılmaktadır⁴⁵

Fez’a: Yöre dilinde “bir insanın imdadına koşmak” manasını veren bu kelime, Arapçada “korkmak, ürmek”⁴⁶ anlamını ifade eden (فزع) fiilini mastarı olan (فرغة) kelimesinden gelmiştir. Sözcük, telaffuz bakımından aynı kalsa mana yönüyle anlam kaymasına uğramıştır.

Fihere: Bu kelime, yöre ağzında, “saf, fakir, kimseye zararı dokunmayan kimse” anlamında kullanılmaktadır. Örneğin “*filanın kimsesi yok fihere bir adam*” veya “*bizim komşu kendi halinde fihere bir insan*”. Şeklinde söylenmektedir. Kelimenin asli anlamı, Arapça ‘da aynı anlamı ifade eden (فقير) isminin çoğulu olan (فُقراء) kelimesidir. Buna göre sözcük, telaffuz yönüyle değişikliğe uğramışsa da mana bakımından aynı kalmıştır. Ancak bölge ağzında mana zenginliği ile birlikte anlamca tekil olarak kullanılmaktadır.

Fellah: Arapça ‘da çiftçi anlamına gelen (فلاح) kelimesi Suriye Türkmenlerine göre hayatını şehirde sürdüren, köy ile hiçbir bağı olmayan kimsedir. Bu kelime “*filan adam fellah bir kadın ile evlenmiştir.*” şeklinde ifade edilerek kültür farklılığı kaygısı dile getirilmektedir.⁴⁷ Fellah denmesinin sebebiyse bu

⁴⁴ Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Fâris, *el-İtbâ‘ ve’l-Müzâvece* (Kahire: Mektebetü’l-Hancî, 1431), 32.

⁴⁵ Ömer, *Mu‘cemu’l-lugati’l-Arabiyyeti’l-muâsıra*, 3/1773.

⁴⁶ Rida, *Mu‘cemu metni’l-luga*, 4/207.

⁴⁷ Ömer, *Mu‘cemu’l-lugati’l-Arabiyyeti’l-muâsıra*, 3/1738.

insanların yüzyıllar boyunca toprak ağaların yanında ırgat olarak çalışmaları ve daha sonra yerleşik hayata geçmeleridir.⁴⁸

Fesed: Bu kelime, Türkmen ağızında “söz getirip götüren, kötü niyetle devlete bilgi götüren veya ihbar işi ile uğraşan kimse” anlamında kullanılmaktadır, Mesela, “*Dünkü konuşulan işi filan adam filana fesedlemiş.*” şeklinde dile getirilir. Bu kelime, Arapça’daki (فساد) kelimesinden alınmıştır. Ancak sözcükteki med harfi elif olmadan e sesi ile telaffuz edilmektedir. Bu durum dikkate alındığında kelimenin hem telaffuzunda hem de anlamında farklılık görülmektedir.⁴⁹

Gasefet: Bu kelime, yöre ağızına göre “meymenetsiz, nursuz, suratsız kimse” anlamına gelmektedir. Nitekim uykudan yeni uyanan kimseye “*kalk yüzünü yu (yık) yüzünün gasefeti gitsin*” denilir. Kelime, Arapça ‘da “Şiddetli, merhametsiz” anlamını veren (قسا), (يَقْسُو) filinin mastarı olan (قساوة) kelimesinden gelmiş olup hem mana hem de telaffuz değişikliğine maruz kalmıştır.⁵⁰

Garîm: Aslı, Arapça ‘da “borç veren kimse”⁵¹ anlamına gelen (غريم) kelimesi, Suriye Türkmen ağızında “beddua” olarak söylenmektedir. Örneğin, suçlanan bir kimse, “*Kur’an bana garîm olsun ki ben yapmadım*” veya “*Şu nimet bana garîm olsun, bu sözü ben söylemedim (söylemedim)*” şeklinde yemin ederek kişi kendini savunur. Sözcüğün lafzı aynı kalsa da mana açısından kayma yaşanmıştı. Ayrıca bu kelime Suriye ammicesinde “hasım” olarak ta kullanılmaktadır.

Geremet: Yöre ağızında “iftira” manasında kullanılan kelime, Arapçada “vergi, ceza”⁵² anlamı taşımaktadır. Kelime, gerek mana gerekse telaffuz yönünden yöre dilinde farklı kullanılmaktadır.

⁴⁸ Hüseyin Türk, “Nusayrilerde Hızır İnancı”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54/54 (2010), 225-242.

⁴⁹ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabiyyeti’l-muâsıra*, 3/3.

⁵⁰ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabiyyeti’l-muâsıra*, 3/1814.

⁵¹ Rida, *Mu’cemu metni’l-luga*, 4/288.

⁵² Rinhard, *Tekmiletü’l-meâcimi’l-Arabiyye*, 7/401.

Gayret: Arapçada kıskançlık anlamına gelen⁵³ (غيرة) kelimesi,⁵⁴ yöre ağzına göre “bir kişinin; zor zamanlarda kardeşinin, yakınının veya arkadaşının yanında yer alması ve onu her türlü savunması” anlamına gelmektedir. Her iki manaya baktığımızda “savunmak, korumak” anlamı görülmektedir. Dolayısıyla anlam farklılığı yoktur. Ancak Türkçede olduğu gibi, kelimenin sonu kapalı “tâ” (ة) ile bittiği için Türkmen ağzında açık “tâ” (ت) sesi verilmekte ve “gayret” olarak ifade edilmektedir. Türkçede bu kelime çabalamak çalışmak anlamına gelmektedir.

Ganemet: Bu kelime, Suriye Türkmen ağzında “çok kazandı, zenginleşti, fayda gördü” manasında kullanılmaktadır. Örneğin “Bizim gonşu (komşu) bu işin arkasından genemet oldu.” veya “Bizim oğlan yaz boyunca yanında çalıştı, beni ganemet etti.” şeklinde söylenmektedir. Kelimenin aslı (غنيمة) olup, Arapçada “savaşta elde edilen mal” demektir.⁵⁵ Sözcük, her iki kullanımda birbirine yakın olsa da telaffuz bakımından bariz bir değişime uğramıştır.

Garıb: Kelime, Türkmen ağzında “yabancı kimse” anlamında kullanılmaktadır, mesela “Bizim bağda garıb bir adam var.”, Arapçada (غريب), “vatanından uzak kimse,⁵⁶ anlaşılmayan söz, tuhaf,⁵⁷ ” manasını veren bu sözcükte, telaffuz yönüyle kelimedeki *i* ünlüsünün *ı* sesine dönüşmüştür. Diğer bir taraftan kelimede anlam yönüyle de daralma olmuştur.

Gıyamat: Arapçada (قيامة) fiilinin mastarı olan (قيامة) kelimesinin anlamı “diliş, kalkmak, dünyanın sonu” demektir.⁵⁸ Yöre ağzına göre “zor, çetin, başa çıkılmaz kimse” anlamına gelmektedir. Mesela, alışverişte zorluk çıkararak kimseye “kanmaz, gıyamat bir adam” denilir. Suriye Türkmen ağzına bu mana üzerinden yerleştiği tahmin edilen kelimenin anlam kaymasına maruz kalarak, Arapça aslının ve günlük kullanımlardaki anlamından farklı bir biçimde kullanıldığı görülmektedir.

⁵³ Muhammed b. Ebû Bekir Râzî, *Muhtârü's-Sihâh* (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1999), 231.

⁵⁴ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Zemahşerî Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, (Beyrut: Dâru'l-Kütüb'il-İlmiyye, 1998), 1/117.

⁵⁵ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, 4/426.

⁵⁶ Rida, *Mu'cemu metni'l-luga*, 4/276.

⁵⁷ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, 4/409.

⁵⁸ Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, 3/1414.

Girt: Bu kelime, Arapça'da "maymun" anlamına gelen (قرد) kelimesinden ödünç alınmıştır. Yöre dilinde "yaramaz çocuk" için kullanılmaktadır. Maymunun yaramazlığına bakarak kelimenin mecazen insanlar için kullanıldığı söylenebilir.

Hacciye: Aslı, Suriye Ammice Arapçasında "düğünlerde para karşılığı oynayan dansöz" anlamında kullanılan (حجبة) kelimesi, Suriye Türkmen ağzına Arapça'dan geçmiştir. Ancak günümüz Suriye Arapçasında bu anlamda kullanılan kelimeye Arapça kadim ve modern lügatlerde rastlanılamamaktadır.

Hanek: Suriye Türkmen ağzında "laf, sohbet, söz" anlamına kullanılan kelime Arapçada "damağın üst bölümü" anlamına gelen (حنك) kelimesinden ödünç alınıp, ağızdan çıkan laf için mecazen kullanılmıştır. Bu bağlamda kelime anlam değişikliğine uğramıştır.⁵⁹

Havvame: Kelimenin aslı Arapça'da "bir şeyin etrafında dolaşmak" manasındadır. Kelime (حام) kökünden türemiş mübâlağalı ism-i fâil olup, yöre ağzında ve Suriye Ammicesinde "çok gezen kadın" anlamına gelmektedir.⁶⁰ Örneğin bir anne komşuya çok giden kızı için "*Havvame gibi fırlanıyor (geziyor) obalarda*" şeklinde sitemini dile getirir. Kelime, aslı anlamıyla ödünç alınmış olsa da kelimenin anlamında gerçekleşen genişlemeyle sadece kadın için değil herkes için kullanıldığı görülmektedir. Nitekim bayram günü evlerden şeker toplayan çocuklara (Havvâmetü'l-İd / حواماة العيد) denilmektedir.⁶¹

Haşermek: Arapçada, (حشّر) "bir araya toplanmak"⁶² anlamına gelen kelime, yöre ağzında "bir grup çocuğun bir araya gelerek yaramazlık yapmaları" manasında kullanılmaktadır. Örneğin "*Akşam bizim yeğenler geldi, sabaha kadar haşerdiler.*" şeklinde kullanılmaktadır. Her iki kullanımda "bir araya toplanmak" anlamı olsa da yöre ağzında yaramazlık yapma anlamıyla mana genişlemesine uğramıştır.

⁵⁹ İbn Düreyd, *el-Cemhere*, 1/564; Göçemen, "Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri", 1026.

⁶⁰ İbn Düreyd, *el-Cemhere*, 1/574.

⁶¹ İbn Düreyd, *el-Cemhere*, 1/574.

⁶² İbn Düreyd, *el-Cemhere*, 1/334.

Hayf: Suriye Türkmen ağzında “öç almak, can havli, intikam” gibi anlamlarda kullanılan sözcük, Arapça aslında “zulmetmek, hüküm verirken adaleti gözetmemek”⁶³ gibi anlamlara gelmektedir. Kelime, (حاف) fiilinin mastarı olan (حَيْفٌ) kelimesinden alınmıştır. Telaffuzunda herhangi bir değişiklik görülmeyen kelime, anlam kaybına uğradığı açıktır.

Haşim: Yöre ağzında “acemi” anlamında kullanılan kelime, Arapçada aynı manayı ifade eden (غشيم) kelimesinden alınmıştır.⁶⁴ Mesela tarla işini pek bilmeyen kimse için “ekini haşim haşim ekmiş” şeklinde ifade edilerek kişni bu alanda pek becerisi olmadığı anlaşılır. Sözcüğün başında yer alan g/غ sesi, h/ح sesi ile tebdil edilse de kelime mana yönüyle hiçbir farklılık göstermemektedir.

Herif: Yöre dilinde “kadının kocası, adam” anlamında kullanılan kelime Arapçadaki “sanatkâr, meslek erbabı, meslektaş” (حريف) isminden alındığı anlaşılan sözcüğün mana kaymasına uğradığı görülmektedir.⁶⁵

Hıra: Yörede “Cılız, çelimsiz, zayıf” anlamına gelen kelimenin aslı, Arapçada aynı manayı ifade eden (الخرءاء) kelimesidir.⁶⁶ Mesela bölgede bir kişiyi tarif ederken “uzun boylu, esmer, hıra bir adam.” gibi vasıflar kullanılır. Anlam yönüyle herhangi bir farklılık göstermeyen kelimenin, telaffuz itibariyle de aynı kaldığı görülmektedir.

Hıcıl: Kelime, Suriye Türkmen ağzında “mahcubiyet, utangaçlık” anlamını ifade etmektedir. Örneğin; misafir varken çocuğuna kızan babaya, “*Tamam tamam, uşağı (çocuğu) hıcıl ettin yahu.*” denilerek ona sitem edilir. Aynı anlamı ifade eden kelimenin Arapçadaki aslı (الْحَجَل) sözcüğünden alınmıştır.⁶⁷

Hulk: Bölge ağzında “tahammül” manasında kullanılan sözcük, asli anlamı itibariyle Arapçada “haslet, fıtrat” anlamına gelen (خُلُقٌ) kelimesinden gelmiştir. Mesela, sabırlı, anlayış gösteren kimse için “*İyi, hulku bol bir adam.*”

⁶³ İbn Düreyd, *el-Cemhere*, 1/557; İbn Side, *el-Muhkem ve'l-muhîttü'l-a'zam*, 3/450.

⁶⁴ Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs* (Kuveyt: Vizâratü'l-İrşâd, 2001), 28/396.

⁶⁵ Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiiyeti'l-muâsıra*, 1/477.

⁶⁶ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, 4/303.

⁶⁷ Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, 33/174.

denilmektedir.⁶⁸ Telaffuzu aynı kalmasına rağmen, anlam yönüyle Arapçadaki anlam genişliğini yitiren kelime, daralmaya uğrayarak sadece “tahammül” anlamına indirgenmiştir.⁶⁹

İhbal: Kelime, yöre ağzında “baht, şans, talih, ” anlamında kullanılmaktadır. Örneğin, kocasından şiddet gören, işleri iyi gitmeyen, mutluluk nedir bilmeyen genç kızın annesi “*Ah benim ihbalı kötü kızım ah.*” diyerek içindeki acıyı dile getir. Kelimenin aslı, Arapçada “gelmek, gelecek, rağbet görmek ” manasını ifade eden (إقبال) kelimesidir. Kelime hem telaffuz hem de mana bakımından değişime uğramıştır.

İrhet: Türkmen dilinde “İyi, iyileşti, sağlığına kavuştu” anlamını veren kelime, Arapçadaki rahatlık ifade eden (راحة) kelimesinden ödünç alınmıştır. Mesela, birine yakınının durumu sorulduğunda “*Çok şükür, irhet bu gönlerde.*” şeklinde cevap verilir. Ancak kelime her bakımdan değişime uğrayarak asli manasından kopmuştur.

Ket: Esasen Arapçada “yorgunluk, işte çaba göstermek”⁷⁰ anlamını veren (كد) kelimesi, Suriye Türkmen dilinde “yorulmak, bitkin düşmek ” manasında kullanılmaktadır. Örneğin, ev işlerinden yorulmuş bir kadın “*Bugün hiç durmadan akşama kader evi pekledim (temizledim), ket düştüm vella.*” şeklinde yorgun halini dile getirir. Sözcüğün mana ve telaffuzunda herhangi bir farlılık görülmemektedir. Ancak kelimenin sonunda yer alan ünsüz harf, başka bir ünsüz ile değiştirilerek *d* sesi yerine *t* sesi verilmiştir.

Külfet: Yöre dilinde “aile ” anlamında kullanılan bu kelime, Arapçada “maliyet” anlamını ifade eden (كُلفَة) kelimesinden alınmıştır.⁷¹ Kelime telaffuz şeklini korusa da mana kaymasına uğrayarak Arapçadaki asli anlamından uzaklaşmıştır.

Lehad: aslen Arapçada “ kabrin zemin kısmına bir kişi sığacak kadar eşilen çukur” anlamında kullanılan (الحد) kelimesi,⁷² yöre ağzında “yazıklar olsun, öl

⁶⁸ Göçemen, “ Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1026.

⁶⁹ Feyyûmî, *el-Mişbâhu'l-münîr*, 1/180.

⁷⁰ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-‘Ayn*, 5/273.

⁷¹ Ömer, *Mu‘cemu'l-lugati'l-Arabîyyeti'l-muâsıra*, 3/1951.

⁷² İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-a‘zam*, 3/261

daha iyi” manasında kullanılmaktadır. Örneğin, karanlık korkusundan dışarıya çıkamayan çocuğa veya kolay bir işi bitiremeyen kişiye “*Lehad sağ (sana).*” denilerek kınamalı tepkiler gösterilir. Kelime, kullanım şekli farklı olsa da mana olarak mecazen aynı maksadı ifade ettiği için sözcükte lafız ve anlam farklılığı görülmemektedir.

Mabal: Arapçada “kötü sonuç” anlamına gelen (وَبَالٌ) kelimesi, yöre ağzına göre “günah” demektir.⁷³ Örneğin, yanlış iş yapan kimseye “*Benden söölemesi, (söylemesi) mabalı (vebali) boynuya (boynuna)*” şeklinde uyarıda bulunulur. Dolayısıyla kelime hem anlam hem telaffuz itibarıyla değişime uğramıştır.

Mehsim: Bu kelimenin Arapçada aslı, “suçsuz günahsız, korunmuş” (مَغْصُومٌ) kelimesidir.⁷⁴ Yöre dilinde ise aynı anlamla kullanılan “günahsız, suçsuz çocuk” demektir. Örneğin, yetişkin biri, küçük bir bu çocuğa zarar verdiğinde “*Bu mehsimin ne suçu var ki?*” şeklinde korunmaya çalışılır. Sözcük telaffuz ve kullanım açısından değişikliğe uğrasa da manaya yönüyle bir değişime uğramamıştır.

Miskilim: Yöre dilinde “güzelim,” anlamını ifade eden kelimenin kökeni Arapçada “aşırı fakir” anlamına gelen (مَسْكِينٌ) kelimesidir.⁷⁵ Örnek olarak şöyle söylenilir: “*Şu miskilim eve bak, ne hale gelmiş.*”. Ancak kelime Arapçadaki anlamından tamamen koparak yöre ağzında anlam başkalaşmasına uğramıştır.

Meret: Kelime, esas itibarıyla Arapçada “asi, zalim şeytan” anlamına gelen (مَرَدٌ) kelimesidir.⁷⁶ Yöre dilinde ise “can sıkıcı, uğursuz, kötü” demektir. Örneğin, “*Şu meret koyun sabağa (sabaha) kadar meledi.*” şeklinde kullanılmaktadır.

Mekir: Bu kelime, yöre dilinde “arkadan vuran, kendinden her an kötülük beklenen kimse” anlamında kullanılmaktadır. Kelimenin aslı, Arapçada “hile düşünen” anlamına gelen (مَكْرٌ) fiilin ism-i faili olan (مَكْرٌ) kelimesidir.⁷⁷

⁷³ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-‘Ayn*, 8/337.

⁷⁴ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-‘Ayn*, 1/313.

⁷⁵ Enbârî, *ez-Zâhir fî me‘ânî kelîmâtî'n-nâs*, 1/127.

⁷⁶ Hasan ez-Zeyyât vd. *el-Mu‘cemü'l-vasîf* (Kahire: Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye, 1972), 2/861.

⁷⁷ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-‘Ayn*, 5/370.

Sözcüğün telaffuzunda ufak bir değişiklik yaşansa da mana bakımından yöre ağızına yakın bir anlam ifade etmektedir.

Meheyyef: Arapçada “susuzluğa sabredemeyen kimse” anlamına gelen (مُهَيِّف) kelimesi, Suriye Türkmen dilinde ve Suriye Ammicesinde “yalancı” demektir. Örneğin bir anne çocuğunun yalan söylediğini anlayınca “*Sus, seni yalınçı (yalancı) meheyyef*” şeklinde kızabilir. Kelimenin Arapçadaki asli anlamından uzak olduğu açıkça ortadadır.⁷⁸

Muhannek: Yöre dilinde telaffuzu aynı olan, kalıpta anlam kaymasına uğrayarak “kurnaz, ağızlı laf yapan kimse” anlamına gelen kelimenin aslı, Arapçada “tecrübe sahibi deneyimli kişi” manasında kullanılan (مُحَنَّك) kelimesidir.⁷⁹

Mihyat: “İşini sağlam yapan, titiz, malına sahip çıkan, gözeten” anlamlandırını ifade eden bu kelime, Arapçada “kuşatılmış” manasını veren (مَحَاط) kelimesinden gelmektedir.⁸⁰ Buna göre kelime telaffuz ve mana açısından farklılık arz etmektedir.

Nacar: Yöre ağızında “marangoz” anlamında kullanılan kelime, Arapçada aynı anlamı ifade etmektedir. Ancak (فَعَال) kalıbında mübâlağalı ism-i fail olan (نَجَّار) kelimesinin ortasındaki c/ـ seslerinden biri düşerek ünsüz tekleşmesi gerçekleşmiştir.⁸¹ Aynı zamanda kelimenin telaffuzunda kalınlaşma müşahede edilmektedir.

Nefese: “Yeni doğum yapmış kadın (loğusa)” anlamına gelen kelime, Arapçadaki aynı manayı ifade eden (نَفْسَاء) sözcüğünden ödünç alınmıştır.⁸² Kelimede mana aynı kalsa da telaffuzda iç seste yer alan *ü* ünlüsü, *e* ünlüsü ile yer değiştirmiştir. Ayrıca kelimenin sonunda yer alan hemze ve elif seslilerinin hذف edildiği görülmektedir.

⁷⁸ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, 4/96.

⁷⁹ Ebü't-Tâhir Muhammed b. Ya'kûb, *el-Firûzâbâdî, el-Kâmûsü'l-muhît ve'l-Kabesü'l-vasît*, (Beyrut: Müesseset'ür-Risale, 1986), 937.

⁸⁰ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, 3/276.

⁸¹ Göçemen, “Kilis Ağızına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1013.

⁸² Ebû Hâtîm Sehl b. Muhammed es-Sicistânî, *el-Fark beyne'l-âdemiyyîn ve beyne külli zî rûh* (Irak: Mecelletü'l-Mecmau'l-İlmî, 1996), 247.

Nutuk: Arapçada “söz” anlamında kullanılan (نُطْقُ) kelimesi bölge dilinde “nefes, hal, güç, takat” demektir. Örneğin, kişi “*Ona bu meseleyi anlatana kader nutkum kurudu.*” denilerek yorgunluğunu, tükenmişliğini dile getirir. Telaffuz yönüyle herhangi bir değişiklik yaşamayan bu kelime Arapçadaki aslı anlamından tamamen uzaklaşmıştır.

S’iluvva: Arapçada “siyah, kalın saçlı, şişman, insan eti ile beslenen, uzun boylu hayali bir cadı kadın” anlamına gelen (السُّلُوءَةُ) kelimesi Suriye Türkmen dilinde “bakımsız kız” demektir. Buna göre teşbih bakımından sözcük, her iki dilde aynı anlamı ifade etmektedir.⁸³

Süme: Yörede “şekil, yüz” anlamını ifade eden kelimenin Arapçadaki “sîmâ/yüz” anlamını veren (سِيمَا) kelimesinden alıntılanmıştır. Örnek verilecek olursa, bir kişi hoşlanmadığı insana karşı “sümesine bak sen şunun” şeklinde söyleyerek nefretini dile getirir.

Sehî: Yörede “zeki” anlamı veren kelime, esasen Arapçada “uyanık, uykudan uyanmak, sarhoşluk etkisinin geçmesi, rahatlamak” anlamını ifade eden (صَاحِي) kelimesinden ödünç alınmıştır. Telaffuz aynı kalmasına rağmen anlam bakımından Arapçadaki genişliği kaybeden kelime, sadece “zeki” anlamına indirgenmiştir.

Şarmûta: Ammice Arapçasında “dansöz, hayat kadını” manasında kullanılan (شَرْمُوطَة) kelimesi Suriye Türkmen dilinde de aynı anlamı ifade etmektedir. Ancak Arapça kökenli olmayan bu kelimenin Farsçadan geçtiği tahmin edilmektedir.⁸⁴

Talep: Arapçada “istek, dilekçe, arz” anlamında olan (طَلْبُ) kelimesi yöre dilinde bir şahısın kendi hakkında başkaları tarafından kötü bir şey işitmesi ve bunun üzerine bu sözü söyleyen kimsenin yanına gitmesi anlamına gelmektedir. Kelime, telaffuz itibarıyla aynı kalsa da Arapçadaki aslı anlamından farklı mana vererek tamamen uzaklaşmıştır.

Tebe’at: Arapçada “fıtrat, huy, Ahlak” anlamında gelen (طَبِيعَة) kelimesi Türkmen dilinde “kötü huy” demektir. Örneğin bir kimseden rahatsız edici bir

⁸³ Butros Cebail, *Mecellet’ül-lugat’il-Arab’yyeti’il-İrakiyye* (Bağdat: Vizâratü’s-Sekâfe, 1431), 5/196.

⁸⁴ Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1013.

durum görüldüğünde “Bu iyi bir tebe’at del (değil)vaz geç bundan.” denilerek tepki verilir.⁸⁵

Zen’at: Yöre dilinde “iş, meslek” anlamında olan kelime, Arapçada (صناعة) kelimesinden gelmiştir. Örneğin bir baba okul derslerini ihmal eden çocuğuna “Oku! oku! eline bir zen’at de yok ki çalışasın” söyleyerek nasihat eder. Sözcüğün başında yer alan s/س harfi her ne kadar z sesi ile değişmiş olsa da meslek öğrenme itibariyle anlam bakımından aynı kalmıştır.

İncelenen Arapça kökenli kişisel vasıf kelimeleri tematik olarak değerlendirildiğinde, bu sözcüklerin büyük ölçüde toplumsal normlar, ahlaki değer yargıları ve bireysel tutumlarla ilgili olduğu görülmektedir. Söz konusu kelimeler, bireyin toplum içindeki yerini belirleyen nitelikler üzerinde yoğunlaşmakta; "edep", "sabır", "akıl", "ıffet" gibi kavramlar, hem dinsel hem kültürel bağlamda öne çıkan değerleri yansıtmaktadır. Bu da Arapça’nın sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda ahlaki ve sosyal normların taşıyıcısı olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Fonetik açıdan bakıldığında, bu kelimelerin büyük bir kısmı Suriye Türkmen ağzında ses uyumlarına ve yerel telaffuz özelliklerine göre değişime uğramıştır. Özellikle boğumlu ve hırıltılı Arapça seslerin (ح, غ, ع gibi) yerel ağızda ya yumuşatıldığı ya da sadeleştirildiği dikkat çekmektedir. Bu durum, kelimelerin ağız içinde daha kolay telaffuz edilmesini sağlayarak fonetik uyumu artırmaktadır. Semantik olarak ise kelimelerin anlamlarında zamanla daralma veya genişleme gözlenmektedir. Örneğin "Hıcıl" kelimesi, klasik anlamındaki nezaket ve terbiyenin ötesinde, bazı bölgelerde daha çok kişisel durumlarla ilgili mahremiyet kurallarıyla ilişkilendirilmiş olabilir. Bu tür anlam kaymaları, yerel kültürün ve toplumsal ihtiyaçların dil üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, bu kelimeler hem anlam hem de biçim açısından Türkmen ağzına adapte olurken, Suriye Türkmenlerinin kültürel kimliğiyle de bütünleşmiş ve yerelleşmiştir. Bu durum, dilin sadece bir iletişim aracı olmadığını; aynı zamanda kültürel kimliği şekillendiren ve taşıyan dinamik bir yapı olduğunu göstermektedir.

⁸⁵ Zeyyâd, *el-Mu‘cemü’l-vasît*, 2/550.

1.2. Vakit ve Mevsimler İle İlgili Kelimeler

Suriye Türkmen ağzında vakit ve mevsimler ile pek çok Arapça kökenli sözcük bulunmaktadır. Bu kelimelerden bir kısmı, Arapçadaki aslî telaffuzları ve anlamlarında kullanılmakla birlikte, bir diğer kısmı ise ya telaffuz farklılığı ya da anlam kaymasına veya anlam daralmasına uğramıştır. Konuyla ilgili kelimeler şu şekilde tasnif edilmiştir.

Behûr: Bahûr, 1- 4 Ağustos tarihleri arasında toplam dört gün süren bir zaman dilimidir. Bu 4 günde havaların serin olduğunda veya rüzgârın batıdan estiği (garbî hava) görüldüğünde, kışın yağmurlu olacağı dolayısıyla bereketli olacağının müjdesi olarak düşünülmektedir. Ancak havaların sıcak olması veya rüzgârın doğudan esmesinin (şark rüzgârı) kışın yağmursuz geçeceği anlamına geldiği dolayısıyla yılın verimsiz olacağı endişesini yorumlanmaktadır.

Erzen: Yöre dilinde “ezan” manasındaki kelime Arapçadaki (أذان) kelimesinden alınmıştır. Sözcüğün iç sesine *r* sesinin eklenmiş ve telaffuz yönüyle farklılaşmıştır. Her iki kelime, mana bakımından herhangi bir farklılık arz etmemektedir.

Mösüm: Arapçada “dönem, zaman” anlamında olan (موسم) kelimesi, Suriye Türkmen dilinde “hasat sonunda elde edilen mahsul” demektir. Örneğin, bir baba “*Bu sene mösüm iyi gelirse bizim oğlamı evereceğim.*” der. Sözcükte telaffuz şeklinin değişmesinin yanı sıra anlam kayması da yaşanmıştır.

Sa’d’u-Debah/سعد ذبح: Kelime, Suriye Türkmen dilinde, “1 ila 13 Şubat tarihleri arasında 12 buçuk gün süren ve yoğun yağın yağmurlarla, şiddetli soğukların olacağını bildiren bir zaman dilimini ifade etmektedir. Kelimenin Arapçadaki aslı, şahıs ismi “sa’d/سعد” ile “kesmek” anlamına gelen “zebah/ذبح” terkibinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Hikâyenin aslı şöyledir: Havanın soğuk ve yağmurların şiddetli olması sebebiyle hayvanlarını otlatan, “sa’d” adlı bir şahıs, devesini kesip karnını yarararak postunun içine girmiştir. Buradan haerekle bu zaman dilimine bu isim verilmiştir.⁸⁶

⁸⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî İbn Kuteybe, *Kitâb’ul-Enva’ fî mevâsimi’l-Arap* (Kahire: Dâr’ül-Kütübi’l-Mariyye, 1919), 76; Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1016.

Sa'du-Bela'/سعد بلع: Yöre dilinde, “ 13 ila 25 Şubat tarihleri arasında 12 buçuk gün süren, yerin yoğun yağmur sularını yutma vaktinin geldiğini ifade eden bir zaman dilimidir” kelimenin Arapçadaki aslı anlamı, şahıs ismi “sa'd/سعد” ile yuttu anlamına gelen “bela'/بلع” terkibinin bir araya gelmesidir.⁸⁷

Sa'du Suûd/سعد سعود: Yöre dilinde, 25 Şubat tarihinde başlayıp 10 Mart gününün öğlen vakti biten, 12 buçuk gün süren, yağmur sularının ağaç dallarına işleme vaktinin geldiğini ifade eden bir zaman dilimidir.”⁸⁸

Sa'du'l-Habâye/سعد الخبايا: Bu terkip 10 Mart tarihinde başlayıp 22 Mart gününün öğlen vakti biten, 12 buçuk gün süren, kış mevsiminin sona erip yılanların, akreplerin ve sair hayvanat ve haşaratın kış uykusuna girdiği deliklerinin çıktığını ifade eden bir zaman dilimidir.⁸⁹

Zamharı: Arapçada “aşırı soğuk” anlamını ifade eden (زمهرير) kelimesi, yöre dilinde 20 Aralık ile 1 Şubat arasında toplam 40 gün süren, havaların iyi-deni iyiye soğuduğunu ifade eden bir zaman dilimini anlatmaktadır.⁹⁰

1.3. Mekân İle İlgili Kelimeler

Suriye Türkmen ağızında mekân ile ilgili pek çok Arapça kökenli sözcük bulunmaktadır. Bu kelimelerden bir kısmı, Arapçadaki aslı telaffuzları ve anlamlarında kullanılmakla birlikte, bir diğer kısmı ise ya telaffuz farklılığı ya da anlam kaymasına veya anlam daralmasına uğramıştır. Konuyla ilgili kelimeler şu şekilde tasnif edilmiştir.

'Atebe: Arapçada “kapının üst veya alt kısmı” anlamına gelen (عتبة) kelimesi Suriye Türkmen dilinde de aynı anlamı ifade etmektedir. Bu bakımdan sözcük hem telaffuz hem de mana yönüyle kendini korumuştur.⁹¹ Örneğin, “kapın atebesini engin olmuş” denilerek kapının kötü yapıldığı anlatılmaktadır.

Bellu'a: Suriye Türkmen ağızında “belli bir yerde birikmiş pis kokan, rengi değişmiş pis atık su” manasını ifade eden sözcük, Arapçada “evin kirli suyunun veya yağmur suyunun toplandığı yer” anlamına gelen (بالوعة) kelimesinden

⁸⁷ İbn Kuteybe, *Kitâbu'l-Enva*, 77.

⁸⁸ İbn Kuteybe, *Kitâbu'l-Enva*, 78.

⁸⁹ İbn Kuteybe, *Kitâbu'l-Enva*, 79.

⁹⁰ Muhammed Hasan Cebel, *el-Mu'cem'il-iştikâki* (Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 2010), 2/192.

⁹¹ Râzî, *Muhtârü's-Sihâh*, 199.

alınmıştır.⁹² Sözcüğün Arapçadaki asıl anlamıyla Suriye Türkmen ağzındaki kullanımında bir farklılık görülmemektedir.⁹³

Curun: Yöre ağzında “çimento/taştan oyulmuş su deposu veya suyunu çıkarmak suretiyle, üzüm, nar ve zeytin gibi ürünlerin tepelendiği yer” anlamına gelen sözcüğün aslı, Arapçada aynı anlamı ifade eden (جُرْن) kelimesidir. Bu kelimenin aslının Yunanca olduğu da söylenmektedir.⁹⁴

Dereç: Suriye Türkmen dilinde “merdiven” anlamını ifade eden kelime, Arapçada telaffuz ve anlam olarak aynı olan (درج) kelimesinden alınmıştır.⁹⁵

Düven: Yöre ağzında “mağaza, dükken” anlamına gelen kelimenin Arapçada aslı, aynı anlamı ifade eden (دُكَّان) kelimesidir. Sözcük telaffuz bakımından ciddi bir değişikliğe uğramadığı gibi mana yönüyle de aynı kalmıştır.⁹⁶

Gerbi: “Batıdan esen serin ve rutubetli rüzgâr” anlamına gelen kelime hem yöre dilinde hem de Arapçada aynı anlamı ifade etmektedir. Bu rüzgâr tipi özellikle çiftçiler tarafından sevinçle karşılanmaktadır. Örneğin “*Boyon (bugün) güzel gerbi vardı tam da yolma (hasat) zamanı.*” cümlesi sıkça duyulmaktadır.

Gurna: Suriye Türkmen ağzında “evin iç kısmında kalan köşe” anlamına gelen kelime, Arapçada “kılıç ucu, rahim çıkıntısı, bir şeyin görünen uç kısmı” manasını ifade eden (قُرْنَة) kelimesinden alınmıştır. Telaffuzunda değişiklik olmayan kelimenin anlamında değişmesine uğradığı görülmektedir.⁹⁷

Havuş: Yöre ağzında “müstakil daire, evin avlusu” anlamında kullanılan kelimenin aslı, Arapçada “evin avlusu, sert yürekli adam, vahşi develer ve toplamak” anlamına gelen (حَوْش) kelimesinden alınmıştır.⁹⁸ Yörede kelimenin sadece “müstakil daire ve avlu” anlamına indirgenmek suretiyle anlam

⁹² Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, 1/241.

⁹³ Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1014.

⁹⁴ Rida, *Mu'cemu metni'l-luga*, 1/516.

⁹⁵ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*; 6/74. Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1021.

⁹⁶ Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, 1/760.

⁹⁷ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâr'u Sâdir, 1414), 13/513.

⁹⁸ *Zeyyât el-Mu'cemu'l-vasîl*, 1/207.

daralmasına uğradığı anlaşılmaktadır. Bölgede bu kelimeyi “*Hûş-Arabî*” şeklinde de kullanan kişilere rastlanmaktadır.

Ma’sara: Bu kelime, yörede üzüm, zeytin gibi ürünlerin ezilerek yağını veya suyunu çıkartmak için kullanılan tesis anlamında kullanılmaktadır. Kelimenin aslı Arapçada “sıkılan yer” i ifade eden, (مَصْرَة) kelimesidir. Sözcüğün hem telaffuz hem de mana bakımından kendini koruduğu görülmektedir.⁹⁹

Mahmil: Kelime, Suriye Türkmen dilinde oda içinde duvara gömülü yapılan ve içerisine para ve özel eşya gibi şeyleri saklamak için kullanılan mini depo anlamına gelmektedir. Kelime, Arapçada taşımak anlamındaki (حَمَلَ) fiilini ism-i mekânı olan (مَحْمَل) kelimesinden alınmıştır. Arapçada “kılıç, silah vb.” araç gereç gibi eşya taşıyan her şeye (محمل) adı verildiği gibi depolanarak evin eşyasını taşıyan bu dolaba aynı ismin verildiği görülmektedir.¹⁰⁰

Matbah: “Mutfak” anlamına gelen kelime Arapçada aynı anlamı ifade eden ism-i mekân olan (مَطْبَخ) kelimesinden alınmıştır.

Sitâra: Arapçada “kapalı kadın, kapının veya pencerenin önüne çekilmiş perde, gece karanlığı ve örtü” gibi birçok anlamda kullanılan (سِتَارَة) kelimesi,¹⁰¹ yörede “bir metre yüksekliğinde taş veya tuğladan dam üzerine yapılan duvar” demektir. Kelime telaffuz bakımından aynı kalsa da anlam daralmasına uğramıştır.

Şark: Yöre dilinde “doğu yönü, doğudan esen hava” anlamına gelen bu kelime, Arapçada aynı manayı veren (الشَرْق) kelimesinden alınmıştır. Doğu cihetinden esen havanın kuru olması, tarım için hiç fayda arz etmediği gibi bölge insanı tarafından da sevimli karşılanmamaktadır. Örneğin bir çiftçi “*Tarlaya gittim, şark ekini (mahsulü) mahvetmiş.*” diyerek duymuş olduğu üzüntüyü ifade eder.

Genel olarak, vakit ve mevsimlere dair Arapça kökenli kelimelerin Suriye Türkmen ağzındaki varlığı, doğal çevre koşullarının dil üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Bu kelimeler, yalnızca zamanı ifade etmekle kalmayıp, topluluğun gündelik yaşam pratiğini, doğayla olan etkileşimini de dile taşımaktadır.

⁹⁹ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabiyyeti’l-muâsıra*, 2/1508.

¹⁰⁰ Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 115.

¹⁰¹ Ferâhîdî, *Kitâbü’l-’Ayn*, 7/236; Rinhard, *Tekmiletü’l-meâcimi’l-Arabiyye*, 1/277.

Dolayısıyla, bu sözcükler dilin kültürel taşıyıcılığı açısından önemli bir işlev üstlenmektedir.

1.4. Tarım ile İlgili Kelimeler

'Afara: Arapça da "tozlu yüz, toprak, belli bir ağaç ismi gibi"¹⁰² anlamlar ifade eden bu kelime yöre dilinde sadece "harman yerinde toprağa karışıp kalan taneler veya bahçe ve bostanlardaki kalıntı, bir şeyin en son kalan döküntüsü" manasında kullanılarak anlam daralması meydana gelmiştir.

Daman: Suriye Türkmen ağzında "üzüm veya fıstık meyvelerini ağaçların üzerindeyken ücreti karşılığında satmak" anlamına gelen bu kelime (الضمان), köken itibariyle Arapçada "kefil olmak, taahhüt ve garanti verme"¹⁰³ anlamlarına gelmektedir. Sözcük telaffuz itibariyle hiçbir değişikliğe uğramasa da manana bakımından farklı anlamda kullanılmaktadır.

Felhân: Yöre dilinde "verimli kırmızı toprak" anlamına gelen bu kelime, Arapçada "toprağı sürmek" anlamında olan (فلح) kelimesinden gelmektedir. Ancak Arapçadaki aslıyla kök harfleri ve temel anlamı itibariyle örtüşen bu kelimenin telaffuzu, bu kökten türetilmiş hiçbir kelimeyle bağdaşmamaktadır.¹⁰⁴

Hazın: Yöre dilinde "yağan yağmur sonucu toprak altında biriken nem tabakası" anlamına gelen kelime, Arapçada "depolama, biriktirme ve hazine" anlamı veren (خزينة) kelimesinden alınmıştır. Anlam yönüyle daralmaya uğrayan bu kelime, telaffuz bakımından da değişiklik göstermiştir.¹⁰⁵

¹⁰² İbn Abbâd, *el-Muhîd fi'l-luğa* 2/29; Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, 7/236

¹⁰³ İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-muhîdî'l-a'zam*, 8/214; Ömer, *Mu'cemu's-sevab'il-lugavî* 1/498.

¹⁰⁴ Göçemen, "Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri", 1014.

¹⁰⁵ Ömer, *Mu'cemu's-sevab'il-lugavî*, 1/498.

Mevvat: Yöre dilinde “belli bir para karşılığında bir veya iki yıl süreyle tarla kiralamak” anlamında kullanılan sözcüğün aslı, Arapçada ölüm anlamı veren (الموت) kelimesinden alınmıştır. Zira her yıl paradan bir miktar azalması ölüme benzetildiği için mecazen azalan paraya da ölü olarak bakılmıştır. Arapçadaki “arazinin mülkiyet veya kullanım hakkını kazanma amacıyla imar ve ıslah edilmesi”¹⁰⁶ maçıyla verilen arziye “ihyaül mevaat”¹⁰⁷ denilmektedir.¹⁰⁸ Telaffuzunda değişiklik olmayan kelimenin anlamında farklılık olduğu görülmektedir.

Naht: Arapçada “paranın iyisini kötüsünden ayırmak, peşin ödemek, alış-veriş yapmak ve eleştirmek”¹⁰⁹ gibi manalar ifade eden (النَّهْثُ) kelimesi, Suriye Türkmen ağızında “parayı peşin ödemek” anlamında kullanılmaktadır. Telaffuzunda değişiklik yaşanan kelime anlam daralması da görülmektedir.

Re'bın: Kelime, Arapçada “kaparo, teminat, ön ödeme”¹¹⁰ anlamını ifade eden (عربون/غربون) kelimesinden alınmıştır. Kullanım olarak aynı anlamı ifade veren sözcüğün telaffuz bakımından ciddi değişiklik geçirdiği ortadadır. Zira kelimenin başındaki ‘a ünlüsüyle r ünsüzü arasında yer değişikliği meydana geldiği gibi, ortadaki u sesi ı sesine geçerek başka bir ünsüz değişmesi yaşanmıştır.¹¹¹

Sîc: Yöre ağızında “bir tarlayı ikiye bölen büyük taş yığını” anlamında kullanılan kelimenin Arapçada aslı, aynı manayı ifade eden (سياج) sözcüğüdür.¹¹² Kelime mana aynı kalsa da telaffuzda değişiklik görülmektedir.

Tahım: Suriye Türkmen ağızında “tarla, arsa ve bahçe gibi yerlerin etrafına taş ve toprağın yükseltilmesiyle oluşturulan sınır” anlamında kullanılan kelimenin aslı, Arapçada aynı anlama gelen (التَّحُوم/الطُّخُوم) kelimesidir.¹¹³ Mana

¹⁰⁶ Muhammed Hasan Revvas Kala’ci, *Mu’cemu’l-lugati’l-fukaha* (Beyrut: Dârü’n-Nefâis, 1988), 48.

¹⁰⁷ Hamza Aktan, “İhyâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22/7-9.

¹⁰⁸ Sa’dî Ebû Cîb, *el-Kâmûsü’l-fikhî* (Dımaşk: Dârü’l-Fikr, 1988), 108.

¹⁰⁹ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabîyyeti’l-muâsıra*, 3/2425; Ferâhidî, *Kitâbü’l-‘Ayn*, 5/118.

¹¹⁰ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabîyyeti’l-muâsıra*, 2/1478.

¹¹¹ Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1025.

¹¹² İbn Abbâd, *el-Muhît fi’l-luga*, 7/145.

¹¹³ Muhammed b. Hasan es-Sagâi, *et-Tekmile* (Kahire: Dârü’l-Kütüb, 1438), 6/78.

yönüyle aynı anlamda kullanılan sözcükte, telaffuz itibariyle büyük farklılık yaşandığı görülmektedir.

Urupçu: Arapçada “çeyrek” anlamına gelen (ربع) kelimesi, asıl itibariyle Suriye Türkmen dilinde de aynı anlamı ifade etmektedir. Anlam yönüyle bir değişime uğramayan kelimenin telaffuzunda büyük değişiklik olmuştur. Zira sözcüğün her iki hecesinde yer alan ünlülerle ünsüzler kendi aralarında yer değiştirerek, her iki hecede de göçüşme meydana gelmiştir. Urupçu ise, tarla sahibiyle anlaşarak ekiminden biçimine kadar çalışan ve en sonunda elde edilen hasadın %25 alan kişi demektir.¹¹⁴

Tarımla ilgili Arapça kökenli kelimeler, Suriye Türkmen ağzında yalnızca birer teknik terim olarak değil, aynı zamanda bölgenin sosyoekonomik yapısını ve tarihsel kültürel etkileşimlerini yansıtan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tematik açıdan değerlendirildiğinde, bu kelimelerin büyük bölümü üretim süreçlerini, doğa döngülerini ve tarımsal emeği betimlemektedir. Sonuç olarak, Suriye Türkmen ağzındaki tarımla ilgili Arapça kökenli kelimeler yalnızca birer dilsel unsur değil, aynı zamanda bölgenin tarihî, ekonomik ve kültürel dokusunu yansıtan canlı izlerdir. Bu kelimeler, hem Türkçe hem Arapça'nın iç içe geçtiği bir söz varlığını şekillendirerek, yerel ağızda özgün ve zengin bir ifade alanı yaratmaktadır.

1.5. Yiyecek İçecek, Gıda ve Bitki ile ilgili Kelimeler

Behdeniz: Suriye Türkmen ağzında “maydanoz” anlamına gelen sözcüğün telaffuzu Yunancadan Arapçaya geçen (مقدونس/معدونس) kelimenin bozularak (بقدونس) halini alan sözcükten gelmektedir.¹¹⁵ Kelime yöre ağzının özelliklerinden iç seste ünsüz değişmesine göre *k* sesinin *h* sesine dönüşmesi ve son seste ünsüz değişmesine göre de *s* sesi *z* sesine dönüşmesinin gerçekleştiği görülmektedir.

Kızbara: “Kışniş” anlamı ifade eden kelimenin aslı Arapçada aynı anlamda kullanılan “كزبرة” sözcüğünden ödünç alınmıştır. Kelimede mana

¹¹⁴ Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1025.

¹¹⁵ Rinhart, *Tekmiletü'l-meâcimi'l-Arabiyye*, 10/91; Göçemen, *Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri*, 1017.

bakımından aynı kalan kelimenin iç sesinde *ü* ünlüsü, *ı* ünlüsüyle değiştirilmiş ve telaffuz farklılığı oluşmuştur.¹¹⁶

Kehke: Suriye Türkmenleri tarafından özellikle Ramazan Bayramına yakın bir zamanda yapılan “Hatay Gömmesi”ne kehke denilmektedir. Bu kelimenin aslı Arapçada “un, şeker, süt ve tereyağından yapılan bir tür tatlı” anlamındaki “كعكة” sözcüğünden gelmektedir.¹¹⁷ Anlam itibarıyla Arapçadaki aslına yakın olan sözcük, ‘ayn sesi yerine iç seste ünsüz değişimine uygun olarak *h* sesi getirilmiştir.

‘İcce: Yöre ağızında “un, yumurta, maydanoz ve su ile karıştırılıp yağda kızartılan yemek” anlamında kullanılan kelimenin aslı, Arapçada aynı anlamı veren (عجة) kelimesinden alınmıştır. Bölgede yapılan “İcce” adlı yemekle Araplardaki ‘icce olarak yapılan yemeğin içeriğinde bazı farklılıklar olmakla birlikte kelimenin anlamında veya telaffuzunda bir farklılık bulunmamaktadır.¹¹⁸

Sımit: Suriye Türkmen ağızında “ufak öğütülmüş bulgur” anlamında kullanılan kelimenin aslı, Arapçada “makarna yapımında kullanılan bir tür beyaz iri un, irmik” anlamını ifade eden (سميد) kelimesidir. Kelimenin Suriye Türkmen ağızındaki telaffuzunda, son seste *d* sesi *t* sesi olarak sert sessize dönüşmüştür.¹¹⁹

Temmin: Yöre dilinde devletin insanlara aylık olarak yapmış olduğu gıda yardımı anlamına gelen bu kelime, Arapçada aynı anlamı ifade eden (تموين) kelimesinden alınmıştır.¹²⁰ Anlam itibarıyla aynı kalan sözcüğün telaffuzunun iç sesindeki *i* sesi, *ü* sesi ile değiştirilmiştir.

Fonetik açıdan bu kelimeler, Türkmen ağızına geçerken yerel ses yapısına uyum sağlayacak biçimde basitleştirilmiş, kimi zaman da Türkçeleşmiştir. Arapçadaki boğaz sesleri ya düşürülmüş ya da Türkçe’ye yakın seslerle ikame edilmiştir. Semantik açıdan ise bazı kelimelerin anlamlarında yerleşme, daralma veya genişleme görülmektedir. Bazı Arapça kökenli gıda terimleri yerel

¹¹⁶ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabîyyeti’l-muâsıra*, 3/1928.

¹¹⁷ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabîyyeti’l-muâsıra*, 1/95.

¹¹⁸ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabîyyeti’l-muâsıra*, 2/1458.

¹¹⁹ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabîyyeti’l-muâsıra*, 2/1458; Göçemen, “Kilis Ağızına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1019.

¹²⁰ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabîyyeti’l-muâsıra*, 2/1458.

kullanımlarda özgün anlamlarının ötesine geçerek, yalnızca belirli tarifleri veya tüketim şekillerini ifade edebilir hâle gelmiştir. Sonuç olarak, yiyecek, içecek ve bitki adlarına dair Arapça kökenli kelimeler Suriye Türkmen ağzında hem bir söz varlığı hem de kültürel bir miras olarak yer edinmiştir. Bu kelimeler aracılığıyla yalnızca maddi tüketim unsurları değil, aynı zamanda tarihi etkileşimler, geleneksel bilgi, inanç sistemi ve topluluk belleği de dile yansımaktadır.

1.6. Kıyafet, Eşya ve Araç-Gereçlerle İlgili Kelimeler

Asbab: Bölgede “günlük hayatta kişinin üzerine giydiği elbise” anlamında kullanılan sözcüğün Arapçada aslı “elbiseler” anlamına gelen (أثواب) kelimesidir.¹²¹ Kelime Arapçada çoğul ifade etse de yörede tekilde anlamında kullanılır. Örneğin, “*Bu gün yağmur yağdı, serdiğim asbab/ asbablar kirlendi.*” Kelimenin telaffuzunda iç seste yer alan ötümlü ünsüz değişmesine uygun olarak *v* sesi, *b* sesine dönüşmüştür.

Galle: Suriye Türkmen ağzında “Kasa, para kutusu” anlamı ifade eden sözcüğün Arapçada aslı “tarla mahsulü, gelir, yıllık ürün” manası veren (غلة) kelimesidir. Kelime, anlam zeminini korumakla birlikte anlam daralması ve başkalaşmasına uğramış ve telaffuzda da hiç bir değişikliğe uğramamıştır.¹²²

Halle: Yöre Ağzında “oldukça geniş, bulgurluk buğday (hedik), kaynatmakta kullanılan siyah renkli kap” anlamındaki kelimenin aslı Arapçada “içinde yemek pişirilen herhangi bir kap” manasında kullanılan (حلة) sözcüğüdür.¹²³ Telaffuzunda herhangi bir değişiklik yaşamayan kelimenin, yörede anlam daralmasına uğramış bir biçimde kullanıldığı görülmektedir.

Harbıl: Suriye Türkmen ağzında “kalbur” anlamında kullanılan sözcük, aslı itibariye Arapçada aynı mayayı ifade eden (غربال) kelimesinden ödünç alınmıştır. Ancak baştaki *ğ* sesinin *h* sesine dönüşmesiyle ön seste ünsüz

¹²¹ Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, 1/334; Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1020.

¹²² Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, 1/628; Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1022.

¹²³ Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, 1/550; Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1021.

değişmesine uğrayan kelimenin telaffuzu, Arapça aslına göre az da olsa farklılık göstermektedir.¹²⁴

Hûse: Yöre ağzında “gereksiz görüntü kirliliğine sebep olan eşya” anlamında kullanılan kelimenin Arapçada aslı, “gece karanlığında saldırı düzenlemek, şişman deve, evin içinde dolaşmak” gibi farklı anlamlar ifade eden (حوس) sözcüğüdür. Mana değişikliğine uğrayan kelimenin telaffuz bakımından aynı kaldığı görülmektedir.¹²⁵

Küp: Yöre dilinde “buzdolabının bulunmadığı yerlerde içerisindeki suyun soğuk tutulması için kullanılan topraktan yapılmış kap” anlamına gelen kelimenin Arapçada aslı camdan yapılmış “kadeh, bardak, kupa” manası veren (كوب) kelimesinden alınmıştır. Sözcük, anlam daralmasına uğradığı gibi telaffuzunda da küçük çaplı değişiklik görülmektedir.¹²⁶

Mecmû’a: Yörede “içine televizyon, kap kaçak konulan” vitrin anlamına gelen kelimenin kökeni Arapçada “toplamak” manasındaki (جمع) fiilinden türeyen ve “toplanmış” anlamında kullanılan ism-i mekân veya menf’ûl olan (مجموعة) kelimesidir. Kelimenin Arapçadaki “toplanan her şey” anlamı dikkate alındığında Suriye Türkmen ağzında telaffuz aynı kalsa da anlam daralmasına uğradığı görülmektedir.

Melhafe: Suriye Türkmen ağzında “yorgan kılıfı” anlamında gelen sözcüğün, Arapçada aslı “bir şeyle örtmek, örtünmek, giydirmek” anlamına gelen, (لحف) fiilidir. Bu kelimenin ism-i aleti de “yorgan, yatağa örtülen çarşaf, örtü, kirlenmesini önlemek için yorganın üzerine dikilen örtü” gibi anlamları ifade eden (ملحفة) kelimesidir. Buna göre kelimenin yöre ağzında anlam daralmasına uğradığını ve Arapçadaki anlamlarından sadece birine indirgendliğini söylemek mümkündür.¹²⁷

Meşefe: Yöre ağzında “havlu” anlamında kullanılan kelimenin Arapçada aslı “kurumak veya kurutmak” anlamlarındaki (نشف / نشف) fiilinin ism-i aleti

¹²⁴ İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-a'zam*, 6/91; Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1021.

¹²⁵ Zeyyât, *el-Mu'cemü'l-vasîf*, 1/206; Rida, *Mu'cemu metni'l-luga*, 2/195.

¹²⁶ Zeyyâd, *el-Mu'cemü'l-vasîf*, 2/803.

¹²⁷ Cevherî, *es-Sihâh fi'l-luga*, 1/4628; Ferâhidî, *Kitâbü'l-'Ayn*, 3/232; Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1022.

olup aynı anlamı veren (منشفة) kelimesidir. Telaffuz yönüyle n sesinin düşmesiyle kelimenin iç sesinde ünsüz düşmesine uğradığı görülmektedir.¹²⁸

Süllüm: Suriye Türkmen ağzında “tahtadan yapılmış merdiven” anlamında kullanılan sözcüğün aslı, Arapçada aynı anlam ve telaffuza sahip olan (سُلَّم) kelimesidir. Ancak kelimede ünlü uyumunun sağlanabilmesi için ünlü değişmesinin meydana geldiği, bu çerçevede iç sesteki e ünlüsünün ü ünlüsüne dönüştüğü görülmektedir.¹²⁹

Şehede: Arapçada “kesin bilgi, görmek, görülen şey, şahitlik yapmak, şehadet, ehliyet, diploma” gibi anlamlarda kullanılan (شهادة) kelimesi, bölge ağzında sadece “ehliyet ve diploma” manasında kullanılmaktadır. Telaffuzu aynı kalmasına rağmen, anlam yönüyle Arapçadaki genişliğini yitiren kelime, daralmaya uğrayarak sadece zikredilen anlama indirgenmiştir.¹³⁰

Teşt: Yöre ağzında “içinde çamaşır yıkanan, sap-saman işlerinde kullanılan büyük leğen” anlamına gelen kelime, Farsçadan Arapçaya geçmiş olup (طشت) sözcüğünden alınmıştır. Mana yönüyle aynı anlamı ifade eden kelimenin başında yer alan ta/ط sesi te/ت sesiyle değiştirilmiştir.¹³¹

Sonuç olarak, kıyafet, eşya ve araç-gereçlerle ilgili Arapça kökenli kelimeler Suriye Türkmen ağzında yalnızca işlevsel sözcükler değil, aynı zamanda kültürel aidiyetin ve tarihsel sürekliliğin dilsel yansımalarıdır. Bu kelimeler aracılığıyla, bölgedeki Türkmen topluluğunun yaşam tarzı, üretim biçimi ve sosyal yapısı dile aktarılmış, dil aracılığıyla korunmuştur.

1.7. Diğer Konularla ilgili Kelimeler

‘Akbili: Suriye Türkmen ağzında “güzel bir başarı veya bir mutluluktan sonra, “Dilerim ki bu güzel duruma sen de kavuşasın.” anlamında söylenen bu kelimenin Arapçadaki aslı, “ceza, her şeyin sonu, dönüş” gibi anlamlar veren

¹²⁸ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabiyyeti’l-muâsıra*, 3/2215; Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1023.

¹²⁹ Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1023.

¹³⁰ Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, 169; Ömer, *Mu’cemu’s-sevab’il-lugavî*, 1/111.

¹³¹ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabiyyeti’l-muâsıra*, 2/1400; Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1023.

(العُقْبَى لـ) kelimesidir.¹³² Arapçada bir kelime, bir harf-i cer ve bir ismin bir araya gelmesinden ibaret isim cümlesi olan bu yapı, yöre ağzına tek kelime olarak geçmiştir.

Dıbık: Yöre ağzında “tatlı, reçel bulaşığı gibi yapış yapış eden her şey” anlamına gelen bu sözcüğün Arapçada aslı, “kuş, fare, yılan avlanması için kullanılan yapışkan bir madde” manasını ifade eden (دَبَقٌ) kelimesidir. Köken bakımından aynı anlama sahip olan kelime, Suriye Türkmen ağzında aynı mana ekseninde anlam genişlemesine uğramıştır.¹³³

Ellam: Yöre ağzında “galiba, sanırım ki” anlamında kullanılan kelimenin Arapçada aslı “Allah en iyi bilendir.” (الله أعلم) cümlesidir. Gerek cümlelerin ilk kelimesi olan “Allah” lafzı, gerekse ikinci kelimesi olan “a’lem” lafzı, telaffuz yönüyle büyük değişikliklere uğramış, kelimelerin birleşimiyle hece kaynaşması meydana gelmiştir.¹³⁴

Habbe: Arapçada “tane” anlamına gelen (حبة) kelimesi yöre ağzında “hiç” demektir, örneğin, “Baga (bağa) gittim habbe üzüm göremedim.” şeklinde “hiç” anlamında kullanılır. Bu durum dikkate alındığında, telaffuzu aynı kalan kelime anlam farklılığına uğramıştır.

Heket: Suriye Türkmen ağzında “gece vakti çocuklara uymadan önce söylenen masal” anlamında kullanılan kelime, aslı itibarıyla Arapçada aynı anlamı ifade eden (حكاية) kelimesinden alınmıştır. Kelimenin, Arapça aslındaki iç seste yer alan *ya* harflerinin düşmesiyle bu yapıya kavuştuğu anlaşılmaktadır.¹³⁵

Köme: Arapçada “hüyük, yükseklik, taş birikimi, toplamak” anlamı ifade eden (كومة) kelimesinden ödünç alınan kelime, bölge ağzında “toplam” anlamına gelmektedir. Örnek: “Düğüne kömesi on adam gelmiştir.” veya “Köme param budur.” Telaffuzu aynı kalan kelimede mana yönüyle kayma yaşadığı görülmektedir.¹³⁶

¹³² Rida, *Mu’cemu metni’l-luga*, 4/156; Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabiyyeti’l-muâsıra*, 2/1525.

¹³³ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabiyyeti’l-muâsıra*, 1/722.

¹³⁴ Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1026.

¹³⁵ Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1026.

¹³⁶ Ömer, *Mu’cemu’l-lugati’l-Arabiyyeti’l-muâsıra*, 3/1972.

Lef: Arapçada “sarmak, toplamak, dolanmak, bağlamak” gibi manalara gelen (لَفَّ) kelimesi, Suriye Türkmen dilinde “gelin duvağı” anlamında kullanılmaktadır.¹³⁷ Buna göre kelimenin yöre ağzında anlam daralmasına uğrayarak, Arapçadaki anlamlarından sadece birine indirgendliğini söylemek mümkündür

Mihettere: Arapçada “hayatını tehlikeye attı” anlamını ifade eden (خاطر) fiilinin mastarı olan (مخاطرة) kelimesi, Suriye Türkmen ağzında “tehlikeli” manasında “mihettere” şeklinde kullanılmaktadır.¹³⁸ Örneğin, yoğun bakımda yatan bir hastanın durumu sorulduğunda “mihettereyi atlattı çok şükür.” şeklinde cevap verilir. Telaffuzu bozulan sözcük mana bakımından da farklılık ifade etmektedir.

Suhra: Arapçada “hizmetkâr, zorunlu hizmet, ücretsiz iş yapmak”¹³⁹ anlamına gelen (سُحْرَة) kelimesi, Suriye Türkmen ağzında mana daralmasına uğrayarak sadece “ücretsiz iş yapmak” anlamına indirgenmiştir.¹⁴⁰

Zaar: Suriye Türkmen dilinde “herhalde, sanırım” manasına gelen sözcüğün aslı, Arapçada “görünmek, belirtmek” anlamındaki (ظهر) fiilinin ism-i fâili olan ve “görünen o ki, açık, dış, sözünden anlaşıldığına göre” gibi manalarda kullanılan (ظاهر) kelimesidir. Arapçada ifade ettiği anlamlardan sadece birine indirgenerek anlam daralmasına uğrayan kelimenin telaffuzunda ciddi anlamda ünlü değişmesi gerçekleşmiştir.¹⁴¹

Zeffe: Yöre ağzında “gelini baba evinden damadın evine götürmek” anlamında kullanılan kelime, Arapçadaki aslı, “bir defa, hızlı koşmak, grup grup gelini veya sünnet olan çocuğu gezdirerek mutluluğu ilan etmek, rüzgâr hortumu” gibi manalar ifade enden (زفة) sözcüğünden alınmıştır. Telaffuzu aynı kalan sözcük anlam daralmasına uğramıştır.¹⁴²

¹³⁷ Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, 3/2023.

¹³⁸ Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, 1/661.

¹³⁹ Ebu İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm Fârâbî, *Dîvânü'l-edeb* (Kahire: Müessesetü Dâru's-Ş'ab, 2003), 1/167.

¹⁴⁰ Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, 4/196; Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, 2/1045.

¹⁴¹ Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”, 1027.

¹⁴² İbn Düreyd, *el-Cemhere*, 1/129; Rinhart, *Tekmilâtü'l-meâcimi'l-Arabiyye*, 5/334; Rida, *Mu'cemu metni'l-luga*, 3/41; Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, 2/988.

Zılgıt: Suriye Türkmen ağızında “kadınların düğünlerde ve sevindiklerinde attıkları şenlik nidaları” manasına gelen sözcük, Arapçada aynı manada kullanılan (زغرد) filinden alınmıştır. Kelimenin anlamı aynı kalsa da telaffuzunda büyük değişiklikler yaşanmıştır. İç seste *gr* sesinin *rg* sesine dönüşmesiyle yakın ünsüzler arasında göçüşme, *r* sesinin *l* sesiyle ünsüz değişmesi ve sonda yer alan *d* sesinin *t* sesine dönüşmesiyle ötümsüzleşme yaşanmıştır.¹⁴³

Sonuç

Dillerin birbirine bağlılığı çok eski zamanlardan beri var olmuştur ve hiçbir dil kendisini dilsel alışverişin dışında tutamamıştır. Bir dilin kelime dağarcığı, temas halinde olduğu diğer dillerden etkilenmiştir. İnsanların fikirlerini ifade etmelerini ve kültürlerini dünyaya yaymalarını sağlayan bir araç olmuştur. Her dilin kendine has özellikleri olduğu gibi, ticârî ,siyasi, sosyal ve dini nedenlerle yakınlaşma yoluyla diğer dillerle paylaştığı özellikleri de vardır. Arap dili, İslam'ın dili olduğu için İslam dinini benimseyen halkların dilleri üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Bu diller arasında Türk dili de bulunmaktadır. Arapçanın Kur'an-ı Kerim'in dili olması nedeniyle Türk Müslümanlar tarafından öğrenilmesi bir görev kabul edilmiştir. Arapça, Türkçenin üzerinde etkisini asırlarca sürdürmüştür, Ancak 1928'deki “harf devrimi” sonrasında Arapça kelimelerin kullanımının azalması ve Latin harflerinin benimsenmesiyle ciddi anlamda azalma yaşanmıştır. Ancak buna rağmen Arapça, Türkçeyi etkileyen en önemli yabancı dil olma özelliğini korumuştur. Özellikle Türklerin İslâm'a girmeleriyle birlikte, Türk dili ile Arapça arasında karşılıklı geniş çaplı bir etki ve etkileşimin gerçekleşmiştir. Gaziantep, Kilis sınır hattında bin yılı aşkın bir süreden beri ikamet eden ve şimdiki adıyla Fırat kalkanı olarak bilinen Suriye Oğuz Türkmenleri aynı kader coğrafyasına mensup olan Araplar ile temas halinde olmuşlardır. Türkmenlerin Araplarla aynı kaderi paylaşmaları dil ve kültür etkileşimi sonucunu doğurmuştur. Dil etkileşimin bir sonucu olarak Suriye Türkmen dili daha çok fasih Arapçadan ödünç kelimeler almıştır. Bunun yanı sıra az da olsa bölgede konuşulan bozulmuş ammi Arapçadan da etkilenmiştir. Bu çalışma, Suriye Halep Türkmen ağızlarında kullanılan Arapça

¹⁴³ Göçemen, “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri” , 1028; Zeyyât, *el-Mu‘cemü'l-vasît*, 1/206.

kökenli kelimeleri sistematik biçimde ele alarak, bölge ağızlarının söz varlığına dair önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemiştir. Derlenen veriler, yalnızca dilsel etkileşim boyutunu ortaya koymakla kalmamış, aynı zamanda bu kelimelerin tematik dağılımı, fonetik uyumu ve semantik değişimleri üzerinden Türkmen ağzının özgün yapısını ve Arapça ile kurduğu derin kültürel ilişkiyi de görünür kılmıştır. Suriye Türkmen ağızları üzerine yapılan çalışmalar oldukça sınırlı olduğundan, bu makale Türkmen kimliğinin dilsel yansımalarını belgeleyen özgün bir kaynak niteliği taşımaktadır. Ayrıca, saha gerçekliğine dayalı bu tür çözümlemeler, hem Türk lehçeleriyle Arapçanın temas noktalarını somut örneklerle gösterme hem de ağız araştırmalarına yerel bağlamda kültürel derinlik kazandırma açısından önemlidir. Bu yönüyle çalışma, hem ağız araştırmaları hem de temas diller bağlamında söz varlığı incelemeleri için önemli bir başlangıç noktası ve referans olma özelliği taşımaktadır. Köken itibarıyla, Yunanca, Farsça olan bazı sözcüklerin, Arap topraklarının bazı bölgelerinde konuşulan lehçeler üzerinden Arapçaya geçtiği, Arapçadan da Suriye Türkmen ağzına intikal ettiği görülmüştür. Yine aynı şekilde her iki dil arasında daha çok sözcüksel etkileşim olduğu görülmüştür. Kişisel vasıflar, eşya, araç-gereç, tarım, zaman-mekân ve diğer kelimeler şeklinde yapılan inceleme sonucunda Arapça kökenli sözcüklerin “kişisel ve tarım ile ilgili kelimeler” başlıkları altında yoğunlaştığı görülmüştür. Bu sözcüklerin bazılarının Arapçadaki aslı telaffuzları ve anlamlarında kullanıldığı, bazılarının da telaffuz farklılığı veya anlam yönüyle daralma, genişleme ve başkalaşma gibi anlam değişimlerine uğradığı tespit edilmiştir. 2011 yılı Arap baharı olarak bilinen bir devrim kalkışmasından sonra Suriye Türkmenlerin ağzında yeni Arapça kelimelerin söylendiği de görülmüştür.

Son olarak şu hususu belirtmekte fayda vardır; Dilsel dönüşümler, yalnızca fonetik kolaylıklarla açıklanamayacak kadar çok boyutlu ve karmaşık süreçlerdir. Bu dönüşümler, bir yandan sesbilimsel (fonetik) süreçlerin etkisiyle biçimlenirken, öte yandan kültürel etkileşimler, toplumsal değişimler ve tarihsel olaylar gibi sosyokültürel faktörlerden de yoğun biçimde etkilenmektedir. Fonetik kolaylık, konuşucuların dilsel üretim sırasında sesleri daha hızlı ve daha az çaba harcayarak üretme eğiliminden kaynaklanır. Bu durum, zamanla bazı seslerin yitirilmesine, değişmesine ya da yer değiştirmesine neden olabilir. Ancak dildeki değişimlerin yalnızca bu fizyolojik temele dayandırılması

yetersiz kalır. Kültürel etkileşimler, özellikle farklı dil topluluklarının uzun süreli temas halinde olduğu durumlarda, dilsel dönüşümlerde belirleyici bir rol oynar. Ticaret, göç, evlilik, eğitim ve medya gibi etkileşim alanları, diller arasında kelime alışverişini ve yapı değişimlerini beraberinde getirir. Bu tür etkileşimler, yalnızca sözcük düzeyinde değil, aynı zamanda dilin sözdizimi, biçimbilgisi ve kullanım bağlamlarında da dönüşümlere neden olabilir. Dolayısıyla, dilsel dönüşümlerin yalnızca fonetik kolaylıkla açıklanması indirgemeci bir yaklaşım olur.

Kaynakça

- Aktan, Hamza. "İhyâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/7-9. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Arıslan Erol, Hülya. "Göç Bağlamında, Suriye Türkmen Türkçesi ve Türk Dili Tarihindeki Yeri". *Mediterranean Journal of Humanities dergisi* 8/2 (2018), 32-40.
- Arıslan, Hülya. "Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarında Sınırlandırma ve Karşılaştırma Bildiren GadAn/ GadAk/ gaçek Edatları". *Asya Studies Dergisi* 7/3 (2023), 37-46.
- Bitir, Rinhart. *Tekmiletü'l-Me'âcimi'l-Arabiyye*. Irak: Vizâratü's-Sekâfe, 2000.
- Cebel, Muhammed Hasan. *el-Mu'cem'il-İştikâkî*. Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 2010.
- Cebrail, Butros. *Mecellet'ül-Lugat'il-Arab'il-İrakiyye*. Bağdat: Vizâratü's-Sekâfe, 1431.
- Dağ, Ahmet Emin. "Modern Dönem Suriye ve Halep Türkmenleri". *Mutad Dergisi* 1/5 (2018), 49-72.
- Ebû Cîb, Sa'dî. *el-Kâmûsü'l-Fıkhî*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1988.
- Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım. *ez-Zâhir fî me'ânî kelimâti'n-nâs*. Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, 1992.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed el-. *Tehzîbü'l-Luga*. Beyrut: Dâru'l-İlhâ et-Turasî'l-Arabî, 2001.

- Fârâbî, Ebu İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm. *Dîvânü'l-edeb*. Kahire: Müessesetü Dâru's-Ş'ab, 2003.
- Ferâhîdî, Halil bin Ahmed el-. *Kitâbü'l- 'Ayn*. Kahire: Dâru'l-Halil, 1431.
- Feyyûmî, Ahmet Bin Ali el-. *el-Mişbâhu'l-münîr fî ġarîbî's-Şerhi'l-kebîr*,. Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, 1431.
- Göçemen, Yakup. "Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 999-132.
- Gükçür, Engin. "Türkmen Türkçesinde Korunan Fonetik Unsurlar" 11/10 (2016), 269-292.
- İbn Abbâd, İsmail. *el-Muĥîṭ fi'l-luġa*,. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1994.
- İbn Düreyd, Muhammed b. Elhasan. *el-Cemhere*. Beyrut: Dâru'l-Meleyiîn, 1987.
- İbn Fâris, Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ. *el-İtbâ' ve'l-müzâvece*. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1431.
- İbn Fâris, Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed. *el-Mücmel fi'l-luġa*. Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, 1986.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ. *Mu'cemü meġâyîsi'l-luġa*. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn. Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *Kitâb'ul-Enva' Fî Mevâsim'ül-Arap*. kahire: Dâr'ül-Kütübi'l-Mariyye, 1919.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâr'u Sâdir, 1414.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. Beyrut: Dâr'u Sâdir, 1414.
- İbn Sîde, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî, el-Muĥaşşas,. *el-Muĥaşşas*. Beyrut: Dâru'l-İhâ et-Turasi'l-Arabî, 1996.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1983.
- Kala'ci, Muhammed Hasan Revvas. *Mu'cem'ul-Lugat'il-Fukaha'*. Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1988.

- Mürsî, Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-. *el-Muḥkem ve'l-muḥîṭü'l-a'zam*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 2000.
- Ömer, Ahmed Muhtar. *Ahmed Muhtar Ömer, Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyyeti'l-Muâsira* (Kahire: Dârü'l-Kütüb, 2008). 2/1455. Kahire: Dârü'l-Kütüb, 2008.
- Ömer, Ahmed Muhtar. *Mu'cemü's-Sevâbi'l-Lugavî*. Kahire: Âlemü'l-Kütüb, 2008.
- Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir. *Muhtârü's-Sihâh*. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1999.
- Rida, Ahmed. *Mu'cemu Metn'il-Luga*. Beyrut: Mektebetü'l-Hayat, 1959.
- Sagai, Muhammed b. Hasan es-. *et-Tekmile*. Kahire: Dârü'l-Kütüb, 1438.
- Sicistânî, Ebû Hâtim Sehl b. Muhammed es-. *el-Farḡ beyne'l-âdemîyyîn ve beyne külli zî rûḥ*. Irak: Mecelletü'l-Mecmau'l-İlmî, 1996.
- Sikkît, Ya'kûb b. İshâk, *el-Kenz'ül-Lügavî*. Kahire: Mektebetü'l-Mütenebbî, 1431.
- Türk, Hüseyin. "Nusayrilerde Hızır İnancı". *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54/54 (2010), 225-242.
- Yıldırım, Ali. "Türklerin İslamiyet'i Kabulünden Sonra Arap Dilinin Türk Diline Tesiri". *Pearson Journal Of Social Sciences ve Humanities Dergisi* 8/25 (732), 717.
- Yılmaz, Ali. *Türk İslam Edebiyatı*. Ankara: Grafik Yayınları, ts.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed ez-. *Tâcü'l-Arûs âcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. kuveyt: Vizâratü'l-İrşâd, 2001.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Zemahşerî. *Esâsü'l-belâga*. Beyrut: Dârü'l-Kütüb'il-İlmiyye, 1998.
- Zeyyât, Hasan, *el-Mu'cemü'l-vasîṭ*. Kahire: Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye, 1972.